

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ДОНБАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

ІВАНЧУК Сабіна Айдинівна

УДК 378.147:373.2.011.3-051:37.015.31-053.4:502/504

**ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ
ВИХОВАТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНО ДОЦІЛЬНОЇ
ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

13.00.04 – теорія та методика професійної освіти

13.00.08 – дошкільна педагогіка

РЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

доктора педагогічних наук

Дніпро – 2023

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Роботу виконано в Державному вищому навчальному закладі «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ), Міністерство освіти і науки України.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор
Загородня Людмила Петрівна,
Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка,
завідувач кафедри дошкільної педагогіки і
психології;

доктор педагогічних наук, професор
Рейпольська Ольга Дмитрівна,
Інститут проблем виховання НАПН України
(м. Київ), завідувач лабораторією дошкільної
освіти і виховання – керівник Центру раннього
розвитку дитини та дошкільної освіти;

доктор педагогічних наук, професор
Цветкова Ганна Георгіївна,
Український державний університет імені
Михайла Драгоманова (м. Київ),
завідувач кафедри дошкільної освіти.

Захист дисертації відбудеться 19 січня 2024 р. об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 12.112.01 у Державному вищому навчальному закладі «Донбаський державний педагогічний університет» за адресою: м. Дніпро, вул. Наукова, 13, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, навчальний корпус №9, ауд. 100.

З дисертацією та рефератом можна ознайомитися на сайті <https://ddpu.edu.ua/index.php/spetsializovana-vchena-rada-d-1211201/povidomlennia> та в бібліотеці Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет» за адресою: 84116, м. Слов'янськ, Донецька область, вул. Г. Батюка, 19.

**Учений секретар
спеціалізованої**

вченої ради

С. М. Курінна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Екологічна якість життя на екологічно вигідних і довгострокових засадах – нагальна потреба сучасної світової спільноти. В умовах глобальної екологічної кризи відбувається поступова трансформація суспільної свідомості, перехід від «споживацько-прагматичного» ставлення до довкілля у бік активної екогуманістичної позиції, здійснення природоцільної діяльності. Відтак, проблематика нашого дослідження має своєчасний та актуальний характер, бо підтверджується активною діяльністю міжнародних організацій, які сприяють екологізації освіти у парадигмі сталого розвитку, і документами нормативно-правового забезпечення екологічної освіти України (Декларація міжнародної конференції ООН «Навколишнє середовище і розвиток», 1992; «Концепція екологічної освіти в Україні», 2001; «Заява про освіту для сталого розвитку», 2003; «Стратегія сталого розвитку України до 2030 року», 2015; Закон України «Про основні засади (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року, 2019).

Важливим завданням сучасної вищої освіти є формування екологічно розвиненої особистості, здатної реалізовувати ідеї сталого розвитку, досягти різноманіття та складності зв'язків природних, соціальних і моральних процесів, знаходити своє місце в світі, адекватно реагувати на зміни в житті та оцінювати наслідки своєї діяльності, приймати усвідомлені, відповідальні, вмотивовані рішення у тріаді відносин «природа – людина - суспільство» (Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти, 2013; Закон України «Про вищу освіту», 2014; Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки), Концепція розвитку освіти України на період 2015-2025 років, Концепція освіти дітей раннього і дошкільного віку (2020), Закон України «Про дошкільну освіту», Базовий компонент дошкільної освіти (державний стандарт дошкільної освіти (2021 р.).

Формування готовності студента – майбутнього фахівця дошкільної освіти – до активної діяльності щодо збереження природного світу в несприятливому екологічному середовищі, до екологічно доцільної діяльності, здійснюваної в контексті сталого розвитку природи і суспільства, є одним із визначальних завдань вищої школи в сучасних умовах екологічно небезпечного життя. Така готовність майбутнього спеціаліста є проявом професійно-екологічної культури – особистісної якості, що віддзеркалює його здатність відповідально та сумлінно ставитися до навколишнього середовища, користуватися набутими екологічними знаннями, уявленнями і вміннями в професійній діяльності, діяти у межах усвідомлення самоцінності біосфери та людського життя, і дитячого зокрема; характеризує сутність екологічно доцільної поведінки особистості і виступає необхідною умовою здійснення успішної еколого-педагогічної діяльності у напрямку формування екологічно доцільної поведінки дитини-дошкільника. У цьому контексті становлення екологічно доцільних стосунків людини, суспільства і природи суб'єкт-етичного типу, починаючи з ранніх вікових етапів особистісного розвитку, багато в чому залежить від удосконалення екологічної компоненти професійної підготовки

майбутніх вихователів, пошуку нових шляхів і підходів до її ефективної реалізації в освітньому просторі ЗВО.

Проблема підготовки фахівців дошкільної освіти перебуває у тісному зв'язку із загальною проблемою професійної підготовки майбутніх педагогів, її теоретико-методологічних засад, що ставала центром уваги багатьох науковців і входила до кола наукових інтересів дослідників у галузі філософії, психології і педагогіки: Т. Алексеєнко, В. Беспалько, І. Бех, В. Бондар, В. Гриньова, О. Дубасенюк, В. Євдокимов, М. Євтух, С. Золотухіна, І. Зязюн, Н. Кічук, Г. Костюк, В. Кремень, Н. Кузьміна, В. Лозова, О. Набока, Н. Ничкало, С. Омельченко, О. Пехота, Г. Пономарьова, І. Прокопенко, О. Савченко, С. Сисоєва, Т. Сущенко, І. Хижняк, Р. Хмелюк, Г. Шевченко та ін.

Ґрунтовні наукові праці присвячено висвітленню історичного досвіду професійної підготовки майбутніх вихователів (З. Борисова, В. Замолоцька, Ю. Косенко, С. Саяпіна, Т. Степанова, І. Улюкаєва), розробці теоретико-методологічних і практико-методичних засад професійної підготовки фахівців дошкільної освіти першого і другого рівнів вищої освіти (Л. Артемова, С. Бадер, Г. Беленька, А. Богуш, С. Гаврилюк, Н. Гавриш, Н. Грама, І. Дичківська, Т. Жаровцева, Л. Зданевич, Л. Іщенко, Е. Карпова, І. Княжева, Ю. Косенко, К. Крутій, С. Курінна, О. Кучерявий, Л. Лебедик, Т. Лесіна, О. Лисенко, О. Листопад, В. Ляпунова, О. Мкртічян, В. Нестеренко, І. Рогальська-Яблонська, М. Роганова, Ю. Руденко, Т. Поніманська, Т. Степанова, Т. Танько, Г. Цветкова, Х. Шапаренко); тенденції та особливості професійної підготовки фахівців дошкільної освіти в країнах світу (Н. Лисенко, Н. Карпенко, Т. Кристопчук, Н. Мельник, М. Олійник, Н. Сулима, О. Шульженко).

Формування готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до професійної діяльності у різних напрямках освітньої роботи висвітлюють у своїх дослідженнях М. Батьо, В. Бутенко, О. Гнізділова, Н. Гончар, Н. Граматик, Д. Давиденко, О. Дубогай, Т. Жаровцева, Л. Загородня, Л. Зайцева, А. Залізняк, Н. Захарасевич, Е. Карпова, Н. Книш, І. Княжева, Т. Котик, Н. Кравчук, Р. Куліш, Н. Левінець, І. Луценко, В. Любива, В. Ляпунова, Л. Машкіна, М. Машовець, В. Нестеренко, Л. Онофрійчук, С. Петренко, О. Попович, Л. Присяжнюк, І. Рогальська-Яблонська, М. Рогачко-Островська, Н. Сайко, Н. Сиротич, Т. Танько, Н. Трофаїла, Т. Філімонова та ін.

Філософське підґрунтя екологізації освіти та виховання закладено у дослідженнях таких учених, як М. Бауер, В. Борейко, Т. Гардащук, М. Кисельов, В. Крисаченко, К. Корсак, О. Кочергін, В. Кремень, С. Кримський, В. Кулініченко, В. Лук'янець, С. Максимова, М. Мойсеєв, А. Печчеї, Л. Сидоренко, Н. Тарасенко, А. Швейцер та ін.; теоретичні засади екологічної освіти обґрунтовують С. Дерябо, П. Коркоран, Е. Сиверз, Г. Пустовіт, С. Совгіра, В. Ясвін, U. Bronfenbrenner, W. Catton, R. Danlap, J. Cornell, J. Howson, A. Lucas, M. Stern, A. Kollmuss, J. MindAgyeman, N. Roczen, F. G. Kaiser, F. X. Bogner, M. Wilson.

Умови впровадження ідей сталого розвитку в освітній процес навчальних закладів, у тому числі й її екологічного складника, на вітчизняному ґрунті вивчають

О. Безсонова, І. Бондарук, Н. Гавриш, Г. Жирська В. Карамушка, О. Орлова, І. Осадченко, О. Пометун, Н. Пустовіт, І. Січко, А. Степанюк, І. Сущенко, О. Сисоєв.

Вивченню ролі екологічної домінанти в освітньому процесі закладів вищої та середньої освіти присвячено низку досліджень (Н. Бібик, О. Біда, М. Білянська, О. Головка, О. Грошовенко, Н. Казанішена, О. Колишкіна, О. Колонькова, Л. Королецька, О. Крюкова, Л. Лук'янова, Л. Малиновська, С. Масленнікова, К. Магрламова, Л. Пономарьова, О. Пруцакова, Г. Пустовіт, Н. Пустовіт, Л. Руденко, В. Совгіра, С. Совгіра, Г. Тарасенко, О. Шевчук та ін.).

Результати досліджень щодо різних напрямів, вікового спрямування і науково-методичного забезпечення екологічної освіти та виховання дітей дошкільного віку презентують вітчизняні та зарубіжні автори: Г. Беленька, О. Білан, Л. Буркова, Н. Глухова, Н. Горопаха, Л. Зайцева, А. Зарипова, Н. Кот, Н. Лисенко, Т. Мантула, М. Машаріна, Г. Марочко, В. Маршицька, Л. Міщик, Т. Науменко, С. Ніколаєва, Н. Лисенко, З. Плохій, О. Половіна, Н. Ришова, Д. Струннікова, Н. Яришева та ін.

Професійна підготовка майбутніх вихователів до екологічної освіти та виховання дітей дошкільного віку постійно перебуває у полі зору таких учених, як М.Бастун, Г. Беленька, О. Вашак, Н. Граматик, Л. Крайнова, Н. Лисенко, Н. Миськова, А. Нестерова, С. Ніколаєва, О. Пинзеник, І. Трубник, Н. Яришева.

Екологічно-доцільна поведінка як наукова категорія, її психолого-педагогічна природа, сутнісні риси (компоненти) і належність конкретному віковому етапу обґрунтовується у дослідженнях Г. Беленької, О. Білан, М. Гаврилюк, М. Гончарової-Горянської, Н. Горопаха, А. Колишкіної, О. Колонькової, О. Крюкової, В. Куценко, Н. Лисенко, Н. Миськової, З. Плохій, О. Пруцакової, Г. Пустовіта, Н. Пустовіт, І. Трубник, О. Шевчук.

Проблема розвитку особистісних утворень дитини, формування основ ціннісного ставлення до близького та далекого оточення, природи, суспільства, культури, психологічних особливостей дитини-дошкільника, що сприяють формуванню екологічно доцільної поведінки, презентована у студіях учених-психологів (І. Бех, Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Запорожець, О. Кононко, Г. Костюк, В. Котирло, В. Кузьмінська, С. Кулачківська, С. Ладивір, Ф. Максименко, В. Мухіна, Т. Піроженко, Д. Фельдштейн, О. Хартман).

Для нашого дослідження принципове значення мають дисертаційні роботи останніх десятиліть, присвячені вивченню теоретично-методичних засад еколого-педагогічної підготовки майбутніх вихователів у педагогічному ЗВО, які презентують такі наближені до означеної проблеми аспекти, як: педагогічні умови формування екологічної культури майбутніх вихователів (Я. Сич, 2021); підготовка майбутніх вихователів до формування екологічно мотивованої поведінки старших дошкільників (І. Трубник, 2009); підготовка майбутніх вихователів до екологічного виховання дошкільників на засадах етнопедагогіки (О. Вашак, 2010); формування еколого-педагогічної компетентності майбутніх фахівців дошкільної освіти (А. Нестерова, 2011); підготовка майбутніх вихователів до формування у старших дошкільників навичок, орієнтованих на сталий розвиток (Н. Миськова, 2018).

Безпосереднє ставлення до проблеми нашого дослідження має ще один напрям досліджень, присвячений питанням удосконалення природознавчої освіти майбутніх

педагогів у контексті перегляду її змісту у відповідності до екологічної парадигми освітнього процесу; компетентнісного підходу, вимог Базового компоненту дошкільної освіти (освітній напрям «Дитина в природному довкіллі»); пошуку її найбільш продуктивних форм і методів (Г. Беленька, Н. Горопаха, Л. Козак, Л. Крайнова, Н. Лисенко, З. Плохій, О. Пинзеник та ін.).

Однак, серед вагомих досягнень наукової спільноти відсутні спеціальні концептуально-системні дослідження з обговорюваної проблематики, тож, результати, отримані у ході аналізу доробків вищеназваних учених, виявили можливості для формування нового проблемного поля наукового пошуку, серед яких найбільш пріоритетними є потреба та підстави для побудови обґрунтованої цілісної науково-методичної системи професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку як потужного чинника їх соціально-особистісного розвитку в умовах сталого розвитку суспільства.

Водночас актуальність дослідження детермінована низкою *суперечностей* між:

- об'єктивною потребою сучасного українського суспільства у вихованні дітей та молоді, що здатні до відповідальної життєдіяльності у природному довкіллі і недостатнім рівнем розвитку їхньої екологічної культури, переважанням прагматично-споживацького ставлення до природи;
- запитам на високопрофесійних фахівців дошкільної освіти, що мають високий рівень екологічної свідомості, сформовану систему еколого-етичних цінностей, є здатними до екогуманістичного способу життя та професійної діяльності та недостатнім рівнем методологічного та науково-практичного забезпечення процесу їхньої професійної підготовки;
- усвідомленням майбутніми вихователями ролі та значущості екологічної освіти та низьким рівнем екологічної обізнаності й готовності до виховання екологічно доцільної поведінки дітей як способу життєдіяльності в умовах сталого розвитку суспільства;
- необхідністю підготовки нового покоління кадрів для закладів дошкільної освіти з високим рівнем готовності до виховання екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку та відсутністю системної організації її формування у процесі професійної підготовки.

Аналіз сучасної освітньої ситуації, що склалася у процесі еколого-педагогічної підготовки фахівців дошкільної освіти, виявлення наявних суперечностей і необхідність їх розв'язання дозволили сформулювати проблему дослідження, що полягає у розробці ефективної цілісної структурно-функціональної системи, орієнтованої на професійну підготовку в умовах педагогічного ЗВО майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку.

Актуальність обраної проблеми, її вагома соціо- та екокультурна значущість, недостатня розробленість і необхідність удосконалення професійної компетентності майбутніх вихователів у вирішенні завдань екологізації дошкільної освіти зумовили вибір теми дослідження **«Теорія та практика професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами темами. Робота проводилася в межах виконання плану науково-дослідної роботи кафедри дошкільної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» за темою «Теоретико-методичні засади підготовки фахівців дошкільної освіти у контексті ціннісно-орієнтованої парадигми», а також як складова дослідження комплексної наукової теми «Професіоналізм педагога: теоретичні і методичні аспекти» (номер державної реєстрації 0115U003313) кафедри теорії і практики початкової освіти ДДПУ, а також у межах реалізації комплексної наукової теми «Гуманізація навчально-виховного процесу у вищій школі» (номер державної реєстрації 0114U001251) науково-дослідної роботи кафедри педагогіки вищої школи ДДПУ.

Тему затверджено Вченою радою Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет» (протокол № 7 від 27.02.2020).

Об'єкт дослідження: процес професійної підготовки майбутніх вихователів у закладах вищої освіти.

Предмет дослідження: система професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку.

Мета дослідження: обґрунтування теоретико-методологічних засад та експериментальна перевірка системи професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку.

Відповідно до мети дослідження були визначені такі **завдання:**

1. На підставі аналізу філософської, соціологічної, психолого-педагогічної літератури розкрити структурно-змістову сутність екологічно доцільної поведінки як наукового феномену.

2. Схарактеризувати сутнісні ознаки екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку та сучасний досвід її формування в освітньому процесі закладів дошкільної освіти.

3. З'ясувати стан досліджуваності проблеми професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку.

4. Визначити критерії, показники, та рівні професійної готовності майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку.

5. Обґрунтувати концептуальні засади професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку.

6. Розробити та теоретично обґрунтувати систему професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку та обґрунтувати педагогічні умови її реалізації в освітньому процесі ЗВО.

7. Експериментально перевірити ефективність системи професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку.

Концепція дослідження Обґрунтування концептуальних засад дослідження здійснювалося у логіці оновлення змісту професійної підготовки майбутнього вихователя під впливом вимог екоцентричної парадигми, ідей освіти для сталого розвитку, освітніх інновацій XXI; застосування сучасних інноваційних професійно-орієнтованих технологій навчання, орієнтації на особистість студента, його

потенційні можливості, життєвий досвід (зокрема екологічний), професійні інтереси та здібності; розуміння сутності екологічно доцільної поведінки особистості дорослого та дитини.

Концептуальна ідея дослідження полягає в розробленні цілісної, упорядкованої, динамічної та відкритої системи професійної підготовки майбутніх вихователів, що у контексті загального освітнього процесу ЗВО передбачає модернізацію та осучаснення навчально-методичного забезпечення, цілеспрямовану інтеграцію аудиторної та позааудиторної діяльності, створення й підтримку еколого-розвивального середовища, використання інноваційних педагогічних технологій на засадах партнерства суб'єктів освітнього процесу і має спрямовуватися на розвиток і вдосконалення їхньої готовності до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку.

Мета дослідження, його завдання та загальна ідея зумовили визначення концептуальних засад дослідження, що потребують обґрунтування на методологічному, науково-теоретичному і технологічному рівнях.

Методологічний концепт ґрунтується на ідеях освіти для сталого розвитку суспільства, засадах екоцентричної і гуманістичної парадигми, розкриває взаємодію та взаємозв'язок фундаментальних наукових підходів до вивчення проблеми, а саме провідних положень системного, синергетичного, особистісно-діяльнісного, аксіологічного, культурологічного, компетентнісного, середовищного та технологічного:

- системний підхід дозволяє проаналізувати різноманітність усіх можливих елементів системи, тобто *цілепокладання, зміст, форми, технології*, а також безпосередньо сам процес професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку у їх закономірній взаємообумовленості та можливих зв'язках;

- синергетичний полягає у гармонійному поєднанні, ефективній взаємодії, вилученні потенційних потужностей різних підсистем освітнього процесу (інструктивно-нормативна, змістова, інформаційна, комунікаційна, організаційна, методична, практична, контрольна-оцінна);

- особистісно-діяльнісний зорієнтований на особистісно-професійний розвиток майбутнього вихователя, організацію та залучення студентів до всіх форм освітнього процесу та екологічно доцільних практик, як в умовах закладів вищої освіти і закладів дошкільної освіти, так і поза ними;

- аксіологічний надає можливість підпорядкувати зміст, форми і методи професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку екогуманістичним цінностям, зробити їх смислоутворювальним ядром професійної підготовки;

- культурологічний забезпечує єдність та взаємообумовленість формування екологічної культури студентів як базової мети та в її межах володіння теорією і практикою виховання екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку як її необхідного компоненту;

- компетентнісний спрямовує на підпорядкування всієї розробленої системи професійної підготовки студентів до формування екологічно доцільної

поведінки дітей дошкільного віку меті набуття ними відповідної професійно-екологічної компетентності;

- середовищний – передбачає урахування та використання розвивального потенціалу спеціально створеного еколого-освітнього середовища у взаємодії «суб'єкти освітнього процесу – середовище»;

- технологічний – забезпечує змістове й організаційне супроводження процесу професійної підготовки, зорієнтовує на доцільне та гнучке застосування сучасних інноваційних педагогічних технологій.

Методологічна цінність означених підходів полягає в тому, що вони у своїй єдності зорієнтовані на розвиток високого рівня готовності майбутніх фахівців до формування екологічно доцільної поведінки дошкільників, обумовлюють підвищення професійної мотивації, розвиток екологічних цінностей і педагогічної майстерності.

Науково-теоретичний концепт спрямований на визначення провідних категорій дослідження, обґрунтування концептуальних засад, закономірностей, принципів, педагогічних умов реалізації системної професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку.

Екологічно доцільну поведінку дітей дошкільного віку у якості елемента екологічного поля та психолого-педагогічного феномену розуміємо як свідому активність особистості у сфері гуманної взаємодії з природою, спрямовану на практичну реалізацію у діях і вчинках життєвих потреб, що обумовлені моральними нормами та цінностями, особистісно значущими для дитини, які відповідають принципам життєдіяльності в умовах сталого розвитку та здійснюються в інтересах природного довкілля.

Готовність майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дошкільників розглядаємо як професійно-особистісне цілісне інтегративне новоутворення, яке характеризується наявністю сформованих (привласнених) мотиваційно-ціннісних диспозицій, когнітивно-інтелектуальних характеристик, поведінкових патернів і рефлексивно-оцінних дій, що виявляють себе у здатності суб'єкта професійної діяльності до ефективного формування означеного сегменту життєдіяльності дошкільників.

Професійну підготовку майбутніх вихователів до формування ЕДП дошкільників визначаємо як цілеспрямовану системну діяльність суб'єктів освітнього процесу (студентів і викладачів ЗВО), зорієнтовану на забезпечення готовності майбутніх фахівців до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку, що є підставою для подальшого вдосконалення професійно-екологічної майстерності.

Систему підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дошкільників визначаємо як об'єктивну цілісність пов'язаних і упорядкованих між собою необхідних і достатніх компонентів (блоків), обумовлених метою її функціонування, що реалізується за певних педагогічних умов через розроблений змістовно-технологічний контент і забезпечує прогнозований рівень готовності студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти до формування ЕДП дітей-дошкільників.

Теоретичну основу дослідження становлять наукові теорії, що віддзеркалюють: коеволюційну стратегію розвитку людства (В. Вернадський, В.Кавалеров, Б. Коммонер, Е. Леруа, І. Лісєєв, А. Печчеї, С. Стьопін, П. Тейяр де Шарден); ідеї екологічної етики (Р. Атфілд, В. Волченко, Б. Каллікот, О. Леопольд, Х. Ролсон, Д. Чирас, А. Швейцер); наукові положення екоцентричної парадигми освіти (С. Дерябо, В. Ясвін); освіти для сталого розвитку суспільства (М. Мелманн, О. Пометун); філософії освіти та педагогічної філософії (В. Андрущенко, Б. Коротяєв, В. Кремень, В. Курило, В. Лутай, С. Савченко); провідні ідеї організації освітнього процесу у вищій школі загалом і педагогічній зокрема (А. Алексюк, С. Вітвицька, І. Гавриш, С. Гончаренко, В. Гриньова, О. Дубасенюк, І. Зязюн, Н. Кузьміна, С. Максименко, О. Мороз, Н. Ничкало, С. Сисоєва, А. Хуторської та ін.); розуміння освіти як культуротворчого й гуманістичного феномену (В. Андрущенко, Г. Балл, І. Бех, В. Гриньова, Н. Дем'яненко, І. Зязюн, І. Ісаєв, Г. Костюк, І. Котова, В. Кремень, С. Кульневич, Б. Ліхачов, В. Луговий, А. Маслоу, І. Підласий, С. Подмазін, К. Роджерс, О. Рудницька, О. Сухомлинська та ін.); суб'єктно-діяльнісна теорія про людину (дитину) як особистість, суб'єкта власного розвитку і суб'єкта різних видів діяльності та соціо-природних взаємин (І. Бех, Н. Гавриш, Л. Варяниця, О. Кононко, С. Курінна, Т. Піроженко).

Технологічний концепт являє собою обґрунтування доцільного балансу у застосуванні традиційних та сучасних інноваційних технологій з акцентуванням ролі та значущості останніх (технологія діалогового навчання, технологія проєктного навчання, педагогіка емпіризму, технологія інтерактивного навчання), що використовуються на відповідних етапах експериментальної реалізації розробленої системи на оптимальному рівні у процесі гармонійного поєднання аудиторної та позааудиторної діяльності, спрямованої на забезпечення готовності майбутніх фахівців до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку.

Методи дослідження: *теоретичні* – вивчення філософської, психологічної, педагогічної, соціально-педагогічної літератури, нормативних документів, системний аналіз, синтез, порівняння для визначення мети, завдань, об'єкта, предмета дослідження, обґрунтування його теоретичних засад, визначення понятійного апарату, з'ясування стану розробленості проблеми формування екологічно доцільної поведінки дітей-дошкільників і відповідно професійної підготовки майбутніх фахівців у теорії і практиці професійної і дошкільної освіти; порівняльний аналіз і синтез - для розроблення критеріїв і показників готовності майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дошкільників, для визначення педагогічних умов професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку; проєктування – з метою розроблення системи професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку; систематизація та узагальнення – для формулювання висновків;

емпіричні – структуроване спостереження за педагогічним процесом в закладах дошкільної освіти та факультетах, де здійснюється підготовка фахівців зі спеціальності 012 Дошкільна освіта; бесіди зі студентами та викладачами фахових освітніх компонентів, педагогами закладів дошкільної освіти; вивчення науково-

методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх вихователів; опитування, анкетування студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 012 Дошкільна освіта і викладачів; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний і контрольний етапи) – для перевірки ефективності системи професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку;

математичні – методи кількісного та якісного аналізу й інтерпретації отриманих результатів, методи математичної статистики – для опрацювання і підтвердження вірогідності отриманих експериментальних даних.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у тому, що:

- *уперше*: обґрунтовано концептуальні засади професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку; розроблено систему професійної підготовки у складі таких блоків – концептуально-цільовий, змістово-технологічний, оцінювально-результативний, визначено педагогічні умови її реалізації (забезпечення усталеної позитивної мотивації майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до професійної діяльності, спрямованої на формування екологічно доцільної поведінки дітей-дошкільників; створення необхідного навчально-методичного забезпечення шляхом удосконалення та реалізації еколого-педагогічного потенціалу циклу фахових освітніх компонентів, модернізації змісту педагогічних практик, упровадження постійно діючого семінару-практикуму з підготовки майбутніх вихователів до формування ЕДП дітей дошкільного віку; організація та підтримка синергійного та інноваційного еколого-освітнього середовища; здійснення партнерської взаємодії учасників освітнього процесу на рівні «суб'єкт-суб'єктних» стосунків в означеному сегменті професійної підготовки – «особистість (студент) – довілля – особистість (викладач)»; використання сучасних інноваційних форм, методів, засобів і технологій навчання, спрямованих на формування готовності до оволодіння теоретико-практичним досвідом формування ЕДП дітей-дошкільників); апробовано й експериментально перевірено її ефективність;

- уведено до наукового обігу поняття «система професійної підготовки майбутніх вихователів до виховання ЕДП дітей-дошкільників»; «готовність майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки у дітей дошкільного віку»;

- *уточнено*: сутність основних дефініцій досліджуваної проблеми («екологічно доцільна поведінка»; «екологічно доцільна поведінка дітей дошкільного віку», «професійна підготовка майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дошкільників»); закономірності й принципи професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку в закладах дошкільної освіти; компоненти готовності майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку (аксіологічний, когнітивний, поведінковий, особистісний), критерії (ціннісно-мотиваційний, інформаційно-знаннєвий, діяльнісно-практичний, рефлексивно-оцінний), відповідні показники та рівні (високий, середній, низький);

- *удосконалено* зміст, організаційні форми та методи освітнього процесу, що сприяють забезпеченню готовності студентів до формування екологічно доцільної поведінки дошкільників;

- *подальшого розвитку набули*: питання теорії і практики професійної еколого-педагогічної підготовки майбутніх вихователів; наукові підходи, зміст, форми, методи, педагогічні технології, навчально-методичне забезпечення процесу формування готовності майбутніх вихователів до виховання екологічно доцільної поведінки у дітей дошкільного віку; обґрунтування сутності еколого-освітнього середовища професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дошкільників та визначення його основних компонентів (предметно-просторовий, організаційно-технологічний, дидактико-методичний, соціально-психологічний).

Практичне значення дослідження полягає в доборі та розробці *діагностичного інструментарію* для виявлення готовності майбутніх педагогів дошкільної освіти до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку; розробці *силабусу та методичного забезпечення* постійно діючого семінару «Підготовка майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку»; змістовому наповненні еколого-педагогічним контентом освітніх компонентів фахового циклу («Вступ до спеціальності», «Педагогічна майстерність вихователя», «Ознайомлення дітей із суспільним довкіллям», «Педагогіка дошкільна», «Психологія дитяча»), створенні банку методичних матеріалів і навчально-методичних посібників для роботи з майбутніми вихователями в межах таких освітніх компонентів, як «Основи природознавства з методикою», «Українське народознавство у ЗДО», навчально-методичних матеріалів для роботи з дітьми дошкільного віку.

Отримані результати можуть бути використані в системі професійної підготовки студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти та неперервної післядипломної освіти педагогічних працівників, у процесі викладання фахових досвітніх компонентів і спецкурсів у педагогічному ЗВО; підготовці курсових проєктів, самоосвітній діяльності студентів.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес закладів вищої освіти України: ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (довідка № 01-10-431 від 21.12.2022); Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (довідка № 557 від 20.12.2022); Криворізького державного педагогічного університету (довідка №09/1-513/3 від 27.12.2022); ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (довідка № 1/845 від 26.12.2022); Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (довідка №2660/01-38/08 від 29.12.2022); Рівненського державного гуманітарного університету (довідка №01-12/37 від 29.12.2022); Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 219/04-а від 15.12.2022).

Особистий внесок здобувача в роботах, опублікованих у співавторстві полягає у: характеристиці принципів професійної компетентності вихователів дітей дошкільного віку засобами тренінгу [2], обґрунтуванні власного трактування поняття екологічно доцільної поведінки [19], аналізі сучасних напрямів професійної

освіти майбутніх фахівців дошкільної освіти [20], визначенні результатів ефективності впровадження освітніх компонентів, що підвищують рівень екологічних знань [22], обґрунтуванні ключових особливостей процесу підготовки майбутніх вихователів до формування соціально значущих цінностей у дітей дошкільного віку [24], визначенні ролі вихователя у формуванні екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку [25].

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації представлено в доповідях на наукових і науково-практичних конференціях:

Міжнародних: – «Етнічність. Націоналізм. Глобалізм» (Переяслав, 2020), «Шляхи удосконалення професійних компетентностей фахівців в умовах сьогодення» (Київ, 2020), «Психолого-педагогічний і соціальний супровід дитинства в контексті сучасної парадигми освіти» (Слов'янськ, 2020), «Впровадження сучасних технологій в процесі забезпечення якісної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти» (Хмельницький, 2022), «Актуальні проблеми підготовки майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти» (Полтава, 2023);

Всеукраїнських: – «Підготовка фахівців дошкільної та початкової освіти в умовах освітніх інновацій» (Старобільськ, 2020), «Практики забезпечення проявів екологічно-доцільної поведінки дошкільників» (Краматорськ, 2021), «Дитинство XXI століття: інноваційна освіта» (Кременчук, 2021), «Сучасні тенденції у професійній підготовці фахівців дошкільної та початкової освіти» (Полтава, 2022), «Досягнення та виклики національно-патріотичного виховання в регіоні» (Краматорськ, 2022), «Освітній процес в закладах дошкільної освіти в умовах воєнного стану» (Київ, 2022), «Якісна освіта в умовах війни та глобальних викликів XXI століття» (2022), «Психолого-педагогічний і соціальний супровід дитинства в контексті сучасної парадигми освіти» (Слов'янськ, 2022), «Перспективні напрямки сучасної науки та освіти» (Дніпро, 2023), «Дитинство XXI століття: інноваційна освіта» (Кременчук, 2023).

Основні положення дисертації обговорювалися й отримали позитивну оцінку на засіданнях кафедри дошкільної освіти, Вченої ради ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (2019-2023).

Публікації. Основні результати дослідження викладено у 31 науковій праці (з них 24 – одноосібних), серед яких: 1 монографія, 1 розділ у колективних монографіях, 3 навчально-методичні посібники, 20 статей (з них 14 – у фахових виданнях України, 3 статті у науковому періодичному виданні іншої держави із напрямку, за яким підготовлено дисертацію, 3 статті у виданнях, включених до наукометричних баз Scopus/Web of Science) та 6 публікацій апробаційного характеру у збірниках міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій).

Кандидатська дисертація на тему «Виховання у дітей старшого дошкільного віку основ культури споживання» за спеціальністю 13.00.08 – дошкільна педагогіка була захищена в Південноукраїнському державному педагогічному університеті ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса) в 2017 р. Матеріали кандидатської дисертації в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, додатків, списку використаних

джерел (868 найменувань, із них 69 – іноземною мовою), 39 додатків на 135 сторінках. Повний обсяг дисертації складає 735 сторінок. Основний текст дисертації викладено на 467 сторінках. Робота містить 27 таблиць і 23 рисунки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, схарактеризовано об'єкт, предмет, мету, завдання, описано методи та концепцію дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення роботи, окреслено особистий внесок здобувача, наведено відомості про апробацію та впровадження одержаних результатів, надано інформацію щодо структури та обсягу дисертації.

У першому розділі – **«Формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку як наукова проблема»** – досліджено науковий простір сучасного екологічного тезаурусу, місце в ньому базового феномену «екологічно доцільна поведінка особистості», з'ясовано психолого-педагогічний статус вихідного поняття «екологічно доцільна поведінка дитини-дошкільника», уточнено зміст його складників, схарактеризовано досвід формування екологічно доцільної поведінки дитини в освітньому процесі закладу дошкільної освіти.

Проаналізовано філософсько-соціологічне й екологічне (Н. Агаджанян, Т. Акімова, Р. Атфілд, М. Бауер, В. Борейко, В. Вернадський, Е. Гірусов, С. Глазачев, Т. Гардашук, І. Зверев, Б. Каллікот, Б. Коммонер, М. Кисельов, В. Крисаченко, П. Коркоран, К. Корсак, О. Кочергін, В. Кремень, С. Кримський, В. Кулініченко, В. Лук'янець, Л. Максимова, Д. Маркович, А. Печчеї, М. Реймерс, Е. Сиверз, Л. Сидоренко, Н. Тарасенко, А. Урсул, Д. Чирас, А. Швейцер, F. X. Vogner, U. Bronfenbrenner, W. Catton, J. Cornell, R. Danlap, J. Howson, F. G. Kaiser, A. Kollmuss, J. Mind Agyeman, A. Lucas, N. Roczen, M. Stern, M. Wilson та ін.), психологічне (О. Леонт'єв, Д. Мак-Клеланд, А. Маслоу, М. Надольний, М. Реймерс, С. Рубінштейн, Б. Скіннер, Х. Хекхаузен та ін.) і науково-педагогічне (Г. Беленька, О. Білан, Л. Буркова, Н. Виноградова, М. Гаврилюк, Н. Глухова, О. Гончарова, Н. Горопаха, С. Дерябо, Л. Зайцева, А. Зарипова, В. Зебзеєва, А. Колишкіна, О. Колонькова, О. Крюкова, В. Куценко, Н. Кот, Н. Лисенко, Т. Мантула, М. Машаріна, Т. Маркова, Г. Марочко, В. Маршицька, Л. Міщик, Н. Миськова, Т. Науменко, С. Ніколаєва, Н. Лисенко, Н. Пермькова, З. Плохій, О. Половіна, А. Прокопова, О. Пруцакова, Г. Пустовіт, Н. Пустовіт, Н. Рижова, Н. Скресанова, Д. Струннікова, Г. Сухорукова, І. Трубник, Т. Федорова, Н. Яришева, В. Ясвін та ін.) підґрунтя означеної наукової проблеми, що дало змогу потрактувати структурно-змістову сутність екологічно доцільної поведінки особистості як інтегроване багатовекторне утворення, оптимальне функціонування якого відбувається в цілісному, відносно завершеному системному контексті соціоприродних взаємозв'язків: «мета – мотив (потреба) – ставлення – поведінка (дії та вчинки) – результат». Ураховуючи кризові умови сучасного буття людини, ґрунтовні наукові підстави (М. Бахтін, В. Роменець, С. Рубінштейн), авторське розуміння цього феномену спонукає підкреслити значущість саме вчинкової природи поведінки особистості, до того ж мотивованої перш за все етико-моральними принципами (бо саме вчинок демонструє рівень самосвідомості та духовно-моральної вихованості людини), а відтак актуального

значення в контексті ідей сталого розвитку суспільства набуває спрямування зусиль науковців і практиків на пошуки оптимальних технологій її виховання.

Доведено, що доцільність екологічної поведінки є тією функційною ознакою, що зв'язує воедино її усвідомлену мету, обумовлену позитивною мотивацією, оптимальні й упорядковані засоби її досягнення, конструктивний очікуваний результат на користь природного світу і прогнозування наслідків екологічних дій.

Установлено, що сутнісними необхідними і взаємообумовленими характеристиками екологічно доцільної поведінки особистості як однієї з провідних усталених екологічних категорій є такі: інформаційний (когнітивний), ціннісно-мотиваційний та вчинково-діяльнісний (практичний) складники.

Наукові розвідки дозволили виявити психологічні особливості та утворення сучасного дошкільного дитинства, що, по-перше, слугують базисним психологічним підґрунтям для визначення категоріальної сутності поняття «екологічно доцільна поведінка дошкільників» та його складників і, по-друге, детермінують загалом особливості її формування в реальному освітньому процесі (І. Бех, Л. Божович, Д. Ельконін, О. Запорожець, О. Кононко, Г. Костюк, В. Котирло, С. Кулачківська, С. Ладивір, Т. Піроженко, О. Хартман): пізнавальний, мотиваційний, вольовий та етико-моральний концепти.

У процесі аналітичної роботи виокремлено такі ключові психологічні характеристики дошкільників як суб'єктів екологічної освіти і процесу формування екологічно доцільної поведінки, як: потреба в пізнанні довкілля (соціального та природного), допитливість, емоційна чуйність, наявність емпатійних почуттів, здатність до співпереживання, свідомого засвоєння моральних норм і правил екологічно доцільної поведінки, рефлексії та оцінки власних дій (вчинків) і дій (вчинків) інших.

Аналіз еколого-освітнього дискурсу дошкільня та застосування певних методологічних підходів дозволили деталізувати екологічно доцільну поведінку дитини-дошкільника як свідому активність особистості у сфері гуманної взаємодії з природою, спрямовану на практичну реалізацію в діях і вчинках життєвих потреб, зумовлених моральними нормами та цінностями, особистісно значущими для дитини, що відповідають принципам і нормам життєдіяльності в умовах сталого розвитку і здійснюються в інтересах природного довкілля. Зазначимо, що й у цьому випадку екологічна доцільність поведінки є функційною характеристикою, що пов'язує мету та очікуваний екологічно цінний результат для біо-, соціосфери, визначає їх кореляційний зв'язок. Її компонентами є інтегрована сукупність пізнавального, емоційно-ціннісного та діялісно-вчинкового складників, а також низка відповідних системоутворювальних показників.

У результаті простеження тенденції збагачення, поглиблення, трансформації та уточнення наукових даних доведено, що за сферами вияву екологічно доцільна поведінка дитини становить взаємообумовлену єдність трьох концептів: внутрішнього (потреби, мотиви, емоції, почуття, бажання, саморегуляція, самооцінка), які детермінують змістово-сміслову наповнення двох наступних концептів; зовнішнього (екологічні знання та уявлення про природу, норми та правила поведінки в найближчому природному середовищі, бачення екологічних

проблем та способів їх розв'язання); діяльнісного (споглядання, спостереження, контактування, спілкування з природними об'єктами, дослідницька діяльність, конкретні дії та вчинки природодоцільного характеру тощо).

Зважаючи на завдання дослідження, актуалізовано найбільш ефективний зарубіжний доробок (Монтессорі-педагогіка, вальдорфська педагогіка, педагогіка Реджіо Емілія, наразі деякі заклади ефективно працюють і в нашій країні як альтернативна практика) і досвід роботи дошкільних закладів розвинених країн світу (США, Великобританія, Франція, Німеччина, Норвегія, Фінляндія, Японія, Китай) (М. Воробель, Л. Загородня, Л. Зайцева, В. Зєбзеєва, Н. Лисенко, О. Лисенко, Л. Мацук, Л. Парамонова та О. Протасова, О. Свистак-Яроцька, М. Сорокова, Г. Чайковська та ін.). Показано, що в цьому досвіді акцентується підсилення саме практичного (діяльнісного, поведінкового) компонента в опануванні основами екологічної культури, бо зусилля освітянського загалу спрямовані на формування первинних умінь та навичок, системи дій та вчинків екологічно свідомої, економної та безпечної для природи і для самої дитини поведінки (за організаційним базисом і змістово-процесуальним контентом).

В українському науковому просторі формування екологічно доцільної поведінки дошкільника тлумачиться як цілеспрямований інтегрований процес створення необхідних гнучких та сприятливих умов для набуття дітьми досвіду активної екологічно доцільної взаємодії з природним довкіллям у контексті дотримання вимог сталого розвитку суспільства. З'ясовано, що сутнісними ознаками такого досвіду є: орієнтація на співпричетність до краси та неповторності природного світу, морально-ціннісна та естетично спрямована взаємодія з природним довкіллям, емоційно-чуттєве переживання екологічно виправданих вчинків; поєднання природоохоронної та природовідтворювальної діяльності у ставленні та поведінці в природному середовищі; включення екологічного контенту дитячої поведінки в усі напрями та складники освітнього процесу дошкільного закладу. Засвідчено, що формування екологічно доцільної поведінки в зарубіжних та українських дошкільних закладах відзначається різноманітністю методологічних підходів, напрямів, форм, технологій, проникненням ідей екологічної етики в цільовий, змістовий та діяльнісний контенти, залученням родини та спільноти до процесу виховання в дитини правил і норм дбайливого та відповідального ставлення до природного довкілля. Визнано, що педагогічна ефективність реалізації сучасних інноваційних технологій залежить від рівня професійної готовності вихователів щодо формування екологічно доцільної поведінки дошкільників.

У другому розділі – **«Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку»** – репрезентовано результати дослідження проблеми професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку в науково-практичному доробку; схарактеризовано методологічні підходи до процесу професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку; проаналізовано сутність готовності майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку як результату

професійної підготовки, її компоненти, критерії та показники, відповідні рівні сформованості.

За певним алгоритмом здійснено дефінітивний аналіз найближчого до дослідження семантичного поля: «професійна підготовка», «професійно-педагогічна підготовка», «підготовка до педагогічної діяльності», «професійна підготовка фахівців дошкільної освіти», «особистісно-професійна підготовка фахівців дошкільної освіти». У контексті сучасних вимірів за виокремленими маркерами (цільовий, змістовий, процесуально-діяльнісний та результативно-оцінний складники) проаналізовано стан і досвід професійної підготовки майбутніх вихователів (Л. Артемова, С. Бадер, А. Богуш, Г. Беленька, Н. Гавриш, І. Дичківська, Л. Загородня, Л. Зданевич, Е. Карпова, І. Княжева, О. Кучерявий, Т. Лесіна, О. Листопад, В. Ляпунова, В. Нестеренко, Г. Підкурганна, Т. Поніманська, М. Роганова, І. Роганська-Яблонська, Ю. Руденко, Т. Танько, Г. Цветкова, Х. Шапаренко та ін.) і в цьому контексті її еколого-педагогічна домінанта (О. Бабич, Г. Беленька, О. Вашак, О. Гончарова, Н. Граматик, В. Зебзеєва, Л. Крайнова, Н. Кривошкова, Н. Лисенко, А. Нестерова, С. Ніколаєва, О. Пинзеник, З. Плохій, Н. Ришова, І. Трубник, Н. Яришева та ін.). Проведений аналіз теоретико-практичних аспектів професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до еколого-педагогічної діяльності виявив наявність певних суперечностей щодо обговорюваної нами проблеми: між вимогами до екологізації професійної підготовки майбутніх вихователів в умовах ЗВО і недостатньою увагою до її науково-практичного забезпечення; між зростанням потреби в запровадженні науково-методичної системи підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дошкільників та недостатнім рівнем її теоретико-методологічного обґрунтування й організаційно-технологічного забезпечення.

З'ясування стану розробленості проблеми й наявні суперечності засвідчили актуальну й закономірну необхідність осучаснення та оптимізації досліджуваного напрямку професійної підготовки в контексті вимог екоцентричної парадигми, ідей освіти для сталого розвитку, освітніх інновацій XXI століття, потреби виховання екологічно зрілої та відповідальної особистості, починаючи з дошкільної ланки.

З огляду на наукознавчі підходи, методологічна база дисертаційної праці спиралась на принцип компліментарності та на ідею поліфонії певної сукупності методологічних підходів, що дозволило розглядати й найбільш повно обґрунтовувати феномен з різних позицій. Використання обраних підходів (системний, синергетичний, особистісно-діяльнісний, аксіологічний, культурологічний, компетентнісний, середовищний, технологічний) забезпечило методологічний синергізм у вивченні сутності аналізованого явища – професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку. Аксіологічний, культурологічний, компетентнісний підходи дозволили виявити провідні сутнісні риси процесу підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей, а системний, синергетичний, особистісно-діяльнісний, технологічний, середовищний – сприяли розробці та реалізації адекватної системи формування готовності студентів до роботи в досліджуваному напрямі.

Термінологічним підґрунтям, що сприяло продуктивному визначенню сутності і структури поняття «готовність майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку», слугував відповідний доробок науковців (А. Богущ, О. Вашак, С. Гаврилюк, Н. Гавриш, Н. Гончар, Н. Грама, Т. Жаровцева, В. Зебзеєва, В. Зданевич, О. Касьяненко, Ю. Косенко, Н. Левінець, Н. Лисенко, І. Луценко, В. Любива, Н. Миськова, С. Ніколаєва, Л. Онофрійчук, М. Роганова, Н. Сайко, Н. Слепцова, Н. Трофаїла, І. Трубник та ін.). На підставі студіювання означених розвідок подано дефінітивні характеристики таких понять, як: «готовність», «готовність до професійної діяльності», «готовність до еколого-педагогічної діяльності», «компетентність», «екологічна компетентність», «еколого-педагогічна компетентність» та як результат професійної підготовки виявлено їх системні взаємозв'язки й виокремлено досліджуване поняття готовності до формування екологічно доцільної поведінки дошкільників як актуальну самотійну наукову категорію.

З'ясовано, що в узагальненому вигляді готовність майбутніх фахівців дошкільної справи до еколого-педагогічної діяльності має включати сформованість екологічно доцільних мотивів і ціннісних орієнтацій, актуальних еколого-педагогічних знань та вмінь, відповідальної еколого-професійної поведінки та досвіду практико зорієнтованої природозбережувальної й природовідтворювальної діяльності.

Ключове поняття «готовність майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку» тлумачимо як професійно-особистісне цілісне інтегративне новоутворення, що характеризується наявністю сформованих (привласнених) мотиваційно-ціннісних диспозицій, когнітивно-інтелектуальних характеристик, поведінкових патернів і рефлексивно-оцінних дій, що виявляють себе в здатності суб'єкта професійної діяльності до ефективного формування означеного сегмента життєдіяльності дошкільників. Аналіз доробку вчених з професійної підготовки майбутніх фахівців до екологічної освіти дітей дошкільного віку щодо змістово-структурного наповнення понять готовності, професійної готовності, готовності до еколого-педагогічної діяльності, опертя на змістові характеристики еколого-педагогічної компетентності та врахування феноменології екологічно доцільної поведінки дошкільників уможливили визначення та уточнення компонентно-критеріального складу «готовності майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дошкільників».

Компонентно-критеріальна характеристика готовності майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку включає компоненти, критерії сформованості готовності, відповідні показники та рівні. Як інтегративне особистісно-професійне новоутворення означене поняття включає такі компоненти: аксіологічний (ціннісно-мотиваційний критерій) – містить ціннісно-мотиваційні конструкти, що стимулюють, спрямовують та обумовлюють еколого-професійну діяльність майбутнього вихователя в напрямі формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку; когнітивний (інформаційно-знанневий критерій) – характеризується показниками, що висвітлюють рівень еколого-професійної освіченості, тобто систему необхідних загальноєкологічних,

педагогічних і методичних знань щодо організації освітнього процесу в закладі дошкільної освіти з метою виховання екологічно доцільної поведінки дошкільників; поведінковий (діяльнісно-практичний критерій) – постає як сукупність досвіду власної доцільної екологічної поведінки в природному оточенні, педагогічних і методичних (технологічних) умінь, навичок і досвіду формування (проектування, організації, оцінки, корекції) доцільної екологічної поведінки дітей-дошкільників; особистісний (рефлексивно-оцінний критерій) – передбачає наявність особистісно-професійних якостей, що забезпечують компетентну поведінку в еколого-професійній діяльності, її рефлексію в указаному локальному освітньому напрямі та корекцію під кутом зору подальшого особистісно-професійного самовдосконалення, проектування його можливих шляхів, форм та засобів.

У третьому розділі – **«Науково-теоретичне обґрунтування системи професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку»** – обґрунтовано концептуальні засади професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку, розроблено й схарактеризовано систему професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку, визначено педагогічні умови її експериментальної реалізації.

Концепція дослідження ґрунтується на коеволюційній стратегії розвитку людства (гармонійне співіснування біо- та соціосфери, їх спільний взаємозумовлений розвиток); на визнанні ролі гуманітарної стратегії подолання екологічної кризи, усвідомленні сучасної екологічної картини світу, її викликів та пріоритетних завдань професійної педагогічної освіти.

У підсумку, урахувавши наявні напрацювання і джерельну базу з досліджуваної проблеми та особистий досвід, ключове поняття «професійна підготовка майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дошкільників» визначено як цілеспрямовану системну діяльність суб'єктів освітнього процесу (студентів і викладачів ЗВО), зорієнтовану на гарантоване формування готовності майбутніх фахівців до виховання екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку, що є невід'ємним складником еколого-педагогічної компетентності та підставою для подальшого вдосконалення професійно-екологічної майстерності.

У цьому розділі схарактеризовано низку вузлових теоретичних ідей, положень, понять, що покладено в основу авторської концепції професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку. У формулюванні концептуальних засад виходили з визнання таких сутнісних рис освітнього процесу, як суб'єктність, логіка побудови, цілісність та динамічність, змістова наповнюваність, технологічність, результативність; підпорядкування та інтеграція всіх складників освітнього процесу (мета, зміст, етапи, форми, методи, засоби) в єдину динамічну, багатшарову систему професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до формування екологічно доцільної поведінки дітей-дошкільників; урахування логіки й векторів побудови, умов формування готовності до означеного аспекту педагогічної діяльності як очікуваного результату на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти; опертя на

ідею розвитку готовності особистості до будь-якого виду професійної діяльності під впливом і зовнішніх чинників освітнього процесу (соціально-екологічних, психолого-педагогічних, дидактико-методичних), і сукупності внутрішніх психологічних механізмів розвитку й самовдосконалення набутих особистісних утворень.

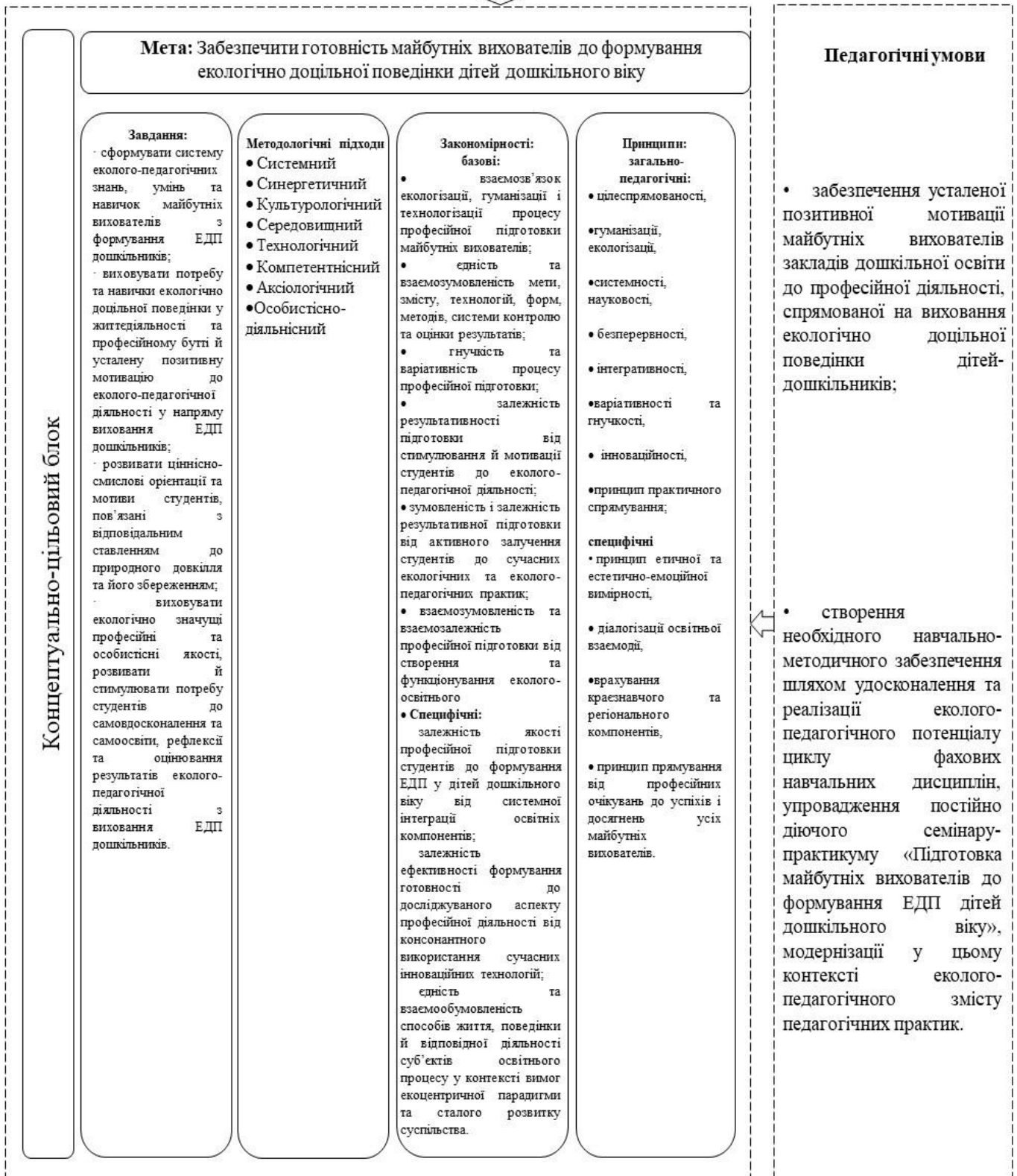
До концептуальної основи дослідження ввійшли відповідно три системоутворювальні концепти: методологічний, науково-теоретичний і технологічний, які в узагальненому вигляді містять такі ключові положення: про застосування методологічних підходів, що забезпечують реалізацію концептуальної ідеї дослідження (системний, синергетичний, особистісно-діяльнісний, аксіологічний, культурологічний, компетентнісний, середовищний, технологічний підходи); про опертя на виокремлені й обґрунтовані базові й специфічні закономірності та принципи професійної підготовки майбутніх вихователів; про підготовку студентів до формування екологічно доцільної поведінки дошкільників як невід'ємний складовий компонент (підсистему) професійної підготовки майбутніх вихователів у закладах вищої освіти з огляду на вимоги збалансованого розвитку суспільства та збереження природного довкілля; про оновлення змісту професійної підготовки в означеному напрямі дослідження в єдності та обумовленості її цільового, змістового та технологічного складників; про доцільний баланс у застосуванні традиційних та інноваційних педагогічних технологій у професійній підготовці майбутніх вихователів відповідно до мети і завдань формування досліджуваного феномену – готовності до формування екологічно доцільної поведінки дошкільників; про необхідність створення розвивального еколого-освітнього середовища як простору системного опанування студентами теоретико-практичним досвідом формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку; про необхідність реалізації чітко окреслених педагогічних умов задля досягнення наявних позитивних динамічних зрушень у формуванні готовності до вказаного сегмента педагогічної діяльності.

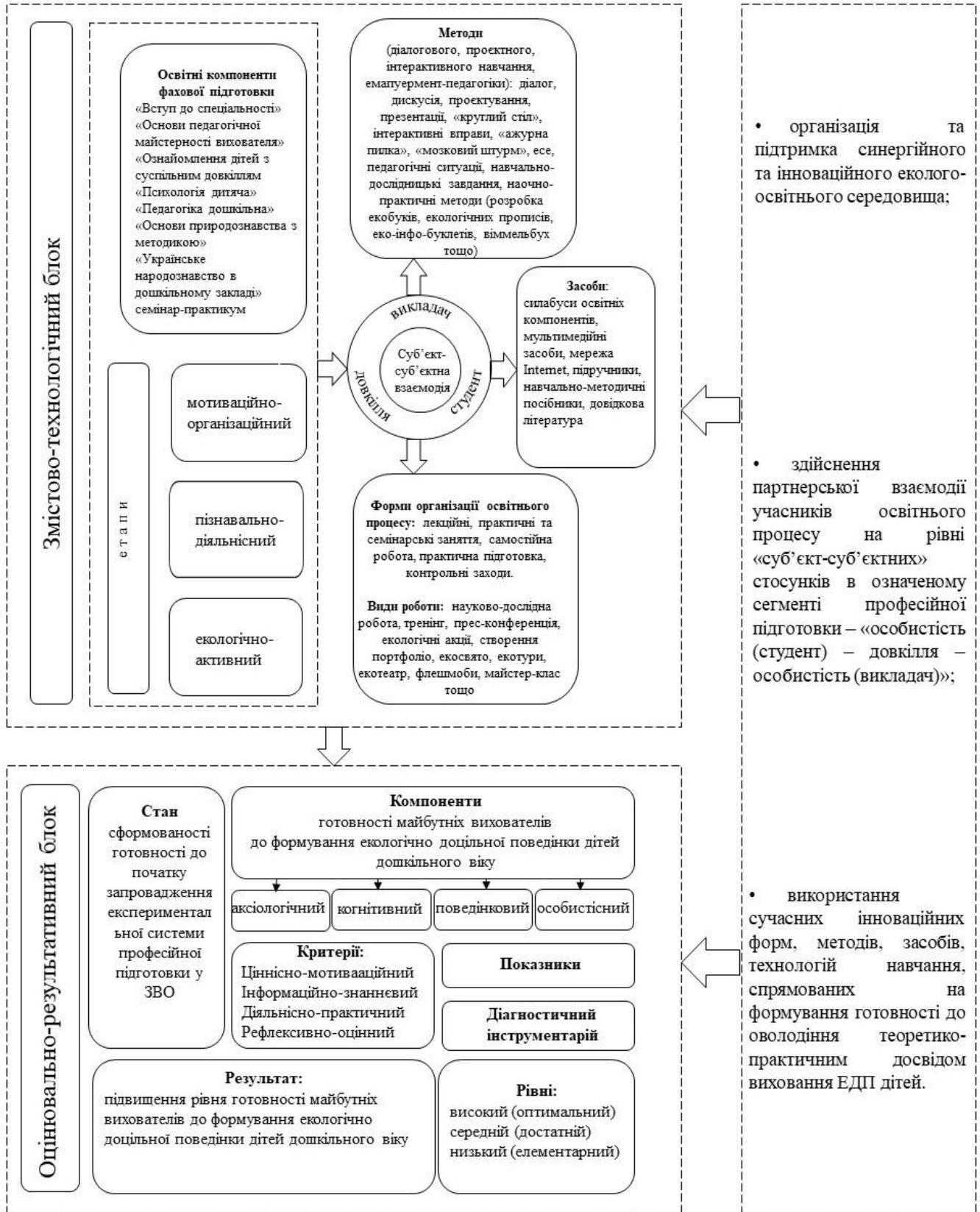
Теоретичною базою для розробки системи професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку стали студії вітчизняних і зарубіжних дослідників (Н. Андреева, С. Бадер, В. Білик, М. Білянська, А. Варениченко, О. Головка, О. Гончарова, Ю. Гришаєва, С. Дерябо, Л. Корнілова, Л. Королецька, Н. Лисенко, Н. Миськова, О. Пинзеник, Л. Пономарьова, Н. Пустовіт, О. Рогова, С. Совгіра, В. Ясвін та ін.).

На підставі наукових здобутків систему підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дошкільників визначено як об'єктивну цілісність пов'язаних і впорядкованих між собою необхідних і достатніх компонентів (блоків), обумовлених метою її функціонування, що реалізується за певних педагогічних умов через розроблений змістово-технологічний контент і забезпечує прогнозований рівень готовності студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти до формування екологічно доцільної поведінки дітей-дошкільників.

У структурно-змістовому аспекті авторську систему репрезентовано як сукупність взаємообумовлених концептуально-цільового (засадничого), змістово-технологічного (стрижневого), оцінювально-результативного блоків, кожний з яких представлено певними складниками (рис. 1).

Соціальне замовлення суспільства на підготовку фахівців дошкільної освіти з високим рівнем екогуманістичної позиції

Рис. 1. Система професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного вік

Мета запровадження експериментальної системи полягала в забезпеченні готовності майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку.

Концептуально-цільовий блок як засадничий складається із компонентів нижчого порядку й містить сукупність мети і завдань професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дошкільників, методологічних підходів, конкретизованих базових і специфічних закономірностей та принципів, що детермінують і регламентують перебіг процесу професійної підготовки майбутніх фахівців.

Оскільки змістово-технологічний блок є стрижневим, він виявляє себе на перетині кількох смислових координат: навчально-методичне забезпечення процесу підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти до вказаного сегмента професійної діяльності; оптимальний і доцільний баланс використання традиційних та інноваційних форм, методів і технологій цілеспрямованої освітньої роботи та відповідні етапи її розгортання у створеному еколого-освітньому середовищі.

Означений блок включає змістове наповнення освітніх компонентів професійної підготовки майбутніх вихователів та освітніх компонентів еколого-педагогічного спрямування контентом, що забезпечує підготовку студентів до професійної діяльності досліджуваного напрямку. До освітніх компонентів фахової підготовки та еколого-педагогічного спрямування здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, які потребували перегляду, оновлення та корекції в контексті їх забезпечення означеним екологічним складником, було віднесено такі: «Вступ до спеціальності», «Основи педагогічної майстерності вихователя», «Педагогіка дошкільна», «Психологія дитяча», «Основи природознавства з методикою», «Українське народознавство в дошкільному закладі», «Ознайомлення дітей з суспільним довкіллям». Значення та функційність цього блоку підсилено створенням і введенням авторського семінару-практикуму «Підготовка майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку», у якому акумульовано загальнопедагогічні, екологічні та методичні знання з проблеми, що вивчається, і який насичено інтерактивними методами та інноваційними технологіями (педагогіка емпauerменту, технології проектного, діалогового та інтерактивного навчання). Технологічний компонент цього блоку, тісно пов'язаний із змістовим, висвітлює технологічну організацію процесуально-діяльнісних складників – підбір, комбінація та доцільне використання підпорядкованих меті, завданням і змісту професійної підготовки методів, форм, технологій і засобів на всіх етапах навчання.

Аналіз наукового досвіду визначення й реалізації етапів у дослідницькій роботі та опертя на авторське бачення структури й змісту цього компонента системи дозволив виокремити такі етапи професійної підготовки: мотиваційно-орієнтаційний, пізнавально-діяльнісний, екологічно активний. Наголосимо, що ці етапи не існують ізольовано один від одного (їх розгортання узгоджено на рівні реалізації освітніх завдань) і на деяких стадіях освітнього процесу можуть перетинатися за змістом, формами й засобами здійснення завдань дослідження та функціонування цього блоку системи.

Перший етап освітньої роботи (мотиваційно-орієнтаційний) сприяє актуалізації ролі та значущості підготовки до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку, розвитку інтересу та потреби в еколого-педагогічній діяльності, стимулюванню позитивної мотивації до набуття готовності до означеного складника цієї діяльності.

Другий етап – пізнавально-діяльнісний – за умови запровадження двох взаємопов'язаних конструктів – змодифікованої системи еколого-професійних знань, умінь та навичок і способів (технологій) навчання – спрямований на оволодіння теоретичними засадами та досвідом вивчення й проєктування екологічної освіти дошкільників в означеному напрямі освітнього процесу закладу дошкільної освіти, системними знаннями про механізми, закономірності, особливості, методи, форми, засоби формування екологічно доцільної поведінки вихованців, способи організації еколого-освітнього середовища, опанування сучасними інноваційними технологіями. У виборі способів інструментального забезпечення процесу професійної підготовки дотримувалися тенденції будування процедурної сторони освітнього процесу в напрямі переважаючої самостійної пізнавально-практичної, пошуково-дослідницької і креативно-активної діяльності над репродуктивно-відтворювальною в контексті орієнтації на потенційні творчі можливості, інтереси та потреби студентів, оптимізацію формування особистісно-поведінкового складника їхньої еколого-педагогічної готовності як результату підготовки, умінь самостійно приймати екологічно обґрунтовані рішення в професійній діяльності.

Третій етап – екологічно-активний – пов'язаний із виконанням курсових і наукових робіт, створенням і реалізацією адресних еколого-педагогічних проєктів, організацією екологічних та еколого-педагогічних активних практик, участю студентів у позааудиторних видах діяльності екологічного спрямування (науково-дослідної, природоохоронної, туристично-краєзнавчої, волонтерської і суспільно корисної, просвітницької, художньо-естетичної).

Поруч з усвідомленням важливості екологічно ціннісного ставлення до природи, засвоєнням системи знань досвід еколого-педагогічної діяльності студентів, їхня власна відповідальна екологічна поведінка, екологічний спосіб буття, особистісна активно-діялісна креативна позиція у навчанні ставали пріоритетними в оволодінні майбутньою професією. І цим завданням підпорядкований увесь технологічний процес організації навчання в єдності його структурно-функційних компонентів.

Оцінювально-результативний блок включає такі складники: компоненти і критерії готовності майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку, показники, за якими здійснювалося вимірювання кожного компонента, рівні розвитку готовності та висновки щодо результативного підсумку ефективності експериментальної системи професійної підготовки; діагностичний інструментарій, за допомогою якого діагностувався рівень готовності студентів до виховання ЕДП дітей-дошкільників, оцінювалася його динаміка та кінцеві результати.

Сформульовано та обґрунтовано педагогічні умови, що мають забезпечити ефективність реалізації експериментальної системи професійної підготовки

майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку: забезпечення усталеної позитивної мотивації майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до професійної діяльності, спрямованої на формування екологічно доцільної поведінки дітей-дошкільників; створення необхідного навчально-методичного забезпечення шляхом удосконалення та реалізації еколого-педагогічного потенціалу циклу фахових освітніх компонентів, модернізації змісту педагогічних практик, упровадження постійно діючого семінару-практикуму «Підготовка майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку»; організація та підтримка синергійного та інноваційного еколого-освітнього середовища; здійснення партнерської взаємодії учасників освітнього процесу на рівні «суб'єкт-суб'єктних» стосунків в означеному сегменті професійної підготовки – «особистість (студент) – довкілля – особистість (викладач)»; використання сучасних інноваційних форм, методів і технологій навчання, спрямованих на оволодіння теоретико-практичним досвідом формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку.

У четвертому розділі – **«Експериментальна перевірка ефективності системи професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку»** – репрезентовано програму, хід і результати дослідження рівня готовності майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дошкільників, подано зміст дослідно-експериментальної роботи, схарактеризовано результати апробації авторської системи професійної підготовки й доведено її ефективність.

У ході констатувального етапу експерименту в узагальненому вигляді діагностовано превалювання середнього (достатнього) рівня – 41.5% здобувачів та низького (елементарного) – 38% за всіма критеріями (показниками) готовності майбутніх педагогів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку (відповідно ціннісно-мотиваційний, інформаційно-знанцевий, діяльнісно-практичний, рефлексивно-оцінний критерії), високий (оптимальний) рівень є незначним і становить лише 20.5% здобувачів, що обумовило нагальну потребу в модернізації професійної підготовки й апробації створеного експериментального конструкту.

Формувальний етап здійснювався в таких напрямках: поглиблення та розвиток професійної компетентності викладачів педагогічного ЗВО в напрямі формування в майбутніх вихователів готовності до виховання екологічно доцільної поведінки в дітей дошкільного віку; конструювання навчально-методичної бази означеної професійної підготовки здобувачів та її поетапне впровадження в освітній процес; спрямування всіх дидактичних універсалій, які супроводжують та скеровують процес навчання, на досягнення очікуваного результату. На кожному з виділених етапів запровадження основного блоку авторської системи професійної підготовки (мотиваційно-орієнтаційний, пізнавально-діяльнісний та екологічно активний) відбувалося запровадження виокремлених та обґрунтованих вище педагогічних умов. Щодо процедури співвіднесення етапів і педагогічних умов зазначимо, що від смислового наповнення кожного з етапів та його пріоритетів залежала контекстна значущість реалізації тієї чи тієї умови, її пріоритетний статус, ступінь та міра. З цього

погляду більше навантаження щодо реалізації умов прийняв на себе другий етап, який збігався у змістовому впровадженні майже з ними всіма, меншою мірою – третій етап – екологічно активний.

Формувальний експеримент було розпочато зі спеціальної наукової й методично-організаційної підготовки викладачів до освітньої роботи в указаному напрямі (екологічні студії «Екологія довкілля у житті та професії, еколого-педагогічні та соціально-психологічні тренінги інтерактивного спрямування). Увесь тривалий процес професійної підготовки майбутніх вихователів відбувався у спроектованому, збагаченому та вдосконаленому еколого-освітньому середовищі у складі просторово-предметного, соціально-психологічного та змістово-технологічного компонентів.

На мотиваційно-орієнтаційному етапі професійної підготовки у створеному еколого-освітньому середовищі (наявність спеціальної аудиторії з мультимедійними засобами навчання, облаштування зон для діалогового та інтерактивного навчання, створення фонду еколого-педагогічної літератури, локацій для студентських творчих робіт і проєктів, «зелених куточків усамітнення» студента, «Co-working» – центру для проведення соціально-психологічних і педагогічних тренінгів, прилеглої території на зразок паркової зони, де проводяться акції, свята, квести, флешмоби, екологічні та природоохоронні заходи, роботи з озеленення, нішевий простір для фітодизайну, ландшафтної локації, фотосесій об'єктів природи, оформлення експозицій природних артефактів, витворів з природних матеріалів, творів зображувального мистецтва, екологічних новин, куточка природи за зразком ЗДО, зони для збереження банку еколого-педагогічних даних, зібраних за допомогою ІКТ тощо; організація життєво-професійних ситуацій, подій і колізій, ділових і міжособистісних контактів, які забезпечували входження здобувачів у спосіб життя, мислення й професійної поведінки майбутнього фахівця та ін.) було актуалізовано роль та значущість професійної підготовки до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку як складника освітнього процесу ЗДО, здійснювався розвиток інтересу та потреби в еколого-педагогічній діяльності, стимулювання позитивної мотивації до набуття фахової готовності до означеної сфери діяльності.

У змістово-функційному плані практичні кроки щодо конструювання змісту програмного і науково-методичного забезпечення професійної підготовки на цьому етапі включали внесення нових елементів знань (збагачення), коригування, доповнення, насичення, уточнення, які стосувалися і тематичних блоків, і їхніх складників (питань як структурних одиниць теми) і остаточне взаємоузгодження з викладачами когнітивного матеріалу всіх освітніх компонентів («Вступ до спеціальності», «Основи педагогічної майстерності вихователя», «Ознайомлення дітей з суспільним довкіллям», «Психологія дитяча»). Було переосмислено структуру лекційних і практичних занять у контексті вимог емпіричної педагогіки, інтерактивного, діалогового та проєктного навчання, проведено оптимізацію обсягу, складності й термінів виконання індивідуальних самостійних завдань, внесення таких їх типів, що активізували творчі можливості студентів. У процесі викладання фахових дисциплін зміщено акценти із традиційних підходів на переважне системне використання потенціалу проєктного, інтерактивного навчання, діалогового і принципів емпіричної педагогіки, яким підпорядковувалися такі форми і методи

навчання, як лекція-діалог, лекція-дискусія, лекція-брифінг, лекція-візуалізація, відеолекція, опрацювання понятійного апарату, термінологічні вправи, психологічні вправи, створення мнемосхем, освітні ситуації та задачі, філософські роздуми «уголос», складання функційних схем, ділові та рольові ігри, елементи тренінгів і тренінги, інтерактивні методи, розробка та захист проєктів, робота в парах і групах, наочно-практичні методи на семінарських і практичних заняттях, складання елементів портфоліо, залучення до експрес-досліджень та пошукових досліджень.

Позааудиторна робота на першому етапі передбачала поступове занурення студентів молодших курсів у традиційні форми її організації – природоохоронну та природовідтворювальну діяльність – із нарощуванням пізнавальної, мотиваційної та поведінкової активності (екотури, екологічні свята та акції).

На другому пізнавально-діяльнісному етапі продовжено реалізацію виокремлених педагогічних умов у різних напрямках освітньо-виховної роботи ЗВО, упродовж яких здобувачі опановували системними знаннями про механізми, закономірності, особливості, методи, форми, засоби формування екологічно доцільної поведінки вихованців, способи організації еколого-освітнього середовища, сучасні інноваційні технології, зокрема, під час викладання таких оновлених і поглиблених освітніх компонентів, як: «Дошкільна педагогіка», «Основи природознавства з методикою», «Українське природознавство у дошкільному закладі». Наголосимо, що в процесі організації активної пізнавальної діяльності здобувачів у межах опрацювання відповідних тем освітніх компонентів використано деякі відомі методи активного навчання – розвивальні можливості та ресурси таких форм, як дискусія, дебати, діалог, тренінг, мозковий штурм, круглий стіл, підготовка презентацій, портфоліо, пресконференція і, відповідно, методів і прийомів інтерактивного навчання: «ажурна пилка», «акваріум», «дерево рішень», «есе», «коло ідей», «мікрофон», «взаємне навчання», «незакінчені речення», графічні організатори, створення практико зорієнтованих проєктів. Під час виконання освітньо-практичних завдань різного рівня складності широко використовувався спеціально створений авторський навчальний посібник «Основи природознавства з методикою в схемах і таблицях». Під час проходження педагогічної практики в групах дошкільного віку реалізовано такі завдання: актуалізація накопиченого екологічного теоретико-методичного потенціалу студентів у професійній та суспільно значущій діяльності; формування аналітичних навичок, творчого досвіду проєктування та створення (збагачення, оновлення) еколого-розвивального середовища ЗДО; розвиток практичних умінь і навичок еколого-педагогічної діяльності, опанування формами, методами, елементами інноваційних технологій з метою формування екологічно-доцільної поведінки в дошкільників; апробація діагностичних методик з виявлення рівня екологічних уявлень і знань, ставлення дитини до природи, особливостей її екологічної поведінки; виконання проєктів (пізнавальних, дослідницьких, творчих). Тобто в процесі практики студенти набували діагностичних, пізнавально-пошукових, організаційних, проєктивних, комунікативних, креативних умінь.

У контексті розв'язання завдання розвитку і збагачення професійно-особистісного творчого потенціалу майбутніх вихователів (когнітивний та

особистісний компоненти готовності) на цьому етапі були задіяні ресурси навчально-пошукової та науково-дослідної роботи здобувачів (реферати, доповіді, проекти, курсові роботи, тези, наукові статті, участь в олімпіадах і творчих конкурсах).

Позааудиторна робота компенсувала дефіцити навчальної сфери, поширювала простір самостійних дій студента відповідно до його індивідуальних потреб. У контексті завдань дослідження позааудиторна діяльність студентів сприяла збагаченню еколого-освітнього середовища, створенню адекватних умов для розвитку особистісно-професійних якостей (креативності, комунікабельності, доброзичливості, самодисципліни, рефлексії, відповідальності) і особистісно-професійного самовдосконалення, формуванню екогуманістичної позиції та досвіду участі в громадському житті групи, факультету, ЗВО екологічної спрямованості. Зокрема, зусиллями студентів були започатковані такі студентські об'єднання, як волонтерський рух, театральна студія, пресцентр, екологічна локація «Зелений гурт», змістом роботи ставали й заходи екологічного та еколого-педагогічного спрямування: «День Землі», «День лісу», «День води», «День довкілля», «День без куріння», екомарафон «Земля – наш дім», екосвята «Масляна», «Палітра осені», флешмоби «Я дякую природі за...», «Природа дякує мені за...», конкурси на кращий екологічний плакат, екологічну газету, відеоролик з екологічного способу життя тощо.

На третьому етапі – екологічно активному – відпрацьовувалися професійні вміння та навички в процесі проведення семінару-практикуму, педагогічної практики в ЗДО, активного залучення до науково-дослідної роботи, створення й реалізації адресних еколого-педагогічних проєктів, організації екологічних та еколого-педагогічних активних практик, участі студентів у більш розгалужених позааудиторних видах діяльності екологічного спрямування (природоохоронної, просвітницької, художньо-естетичної, туристично-краєзнавчої, волонтерської й суспільно корисної).

Задля досягнення стійкого результату нашої системної роботи було впроваджено інтегрований семінар-практикум «Підготовка майбутніх вихователів до формування ЕДП у дітей дошкільного віку», що був забезпечений силабусом і навчально-практичним посібником «Хрестоматія з освіти для сталого розвитку (для формування екологічно-, економічно- й соціально-доцільної поведінки дітей дошкільного віку)» і методичним «Країна сталого розвитку». Методичні рекомендації щодо використання коректурних таблиць з освіти для сталого розвитку (для формування екологічно, економічно й соціально доцільної поведінки дітей дошкільного віку). Навчальний контент містив три базових взаємопов'язаних центри: ціннісно-смысловий, когнітивний і творчий, і стрижнем, навколо якого вони нашаровувалися, слугував досліджуваний феномен – формування ЕДП дошкільників і підготовка до нього. У першому блоці системно репрезентовано цілісний теоретичний дискурс щодо формування екологічно доцільної поведінки в дітей дошкільного віку в контексті екоцентричної парадигми й освіти для сталого розвитку (сутність і структура поняття екологічно доцільна поведінка; психологічні засади її формування, мета, завдання, зміст, форми, методи, технології, закономірності, принципи та умови формування ЕДП). Другий блок охоплює технологічний і методичний сервіси, що супроводжують процес формування ЕДП

дошкільників, у складі технологій (традиційних та інноваційних) і освітніх засобів, екологічні практики, за умови оволодіння якими майбутні вихователі зможуть формувати суб'єктну модальність ставлення дітей до природи, мотивацію коактивності з природними об'єктами, вибудовувати стратегії екологічної діяльності (поведінки) за принципами включеності, суб'єктності та непрагматизму. У межах опанування змістом семінару-практикуму вдалося гармонійно поєднати принципи емпіризму з формами та методами діалогового, інтерактивного й проєктивного навчання, які становили організаційно-технологічний складник семінару-практикуму. Палітра педагогічних дій збагачувалася за рахунок комплементарності педагогічних засобів, методів і прийомів. Отже, базовою моделлю заняття стало паритетне продуктивне співробітництво та комунікація між студентами, активність кожного, взаємна підтримка й допомога. Відзначимо, найбільш цікаві, оригінальні і творчі методичні продукти здобувачів пов'язані з реалізацією інноваційних технологій в освітньому просторі ЗДО: «Нон-фікш для дошкільників», «Екотئاتр тантамаресок у вихованні ЕДП дошкільників», «Геокешинг як квест-технологія у дошкільному закладі», «Потенціал вімельбух у засвоєнні правил екологічної поведінки», екобук ««Екологічно вчиняємо – природу збережемо»».

Організаційно-методичну практику в закладах дошкільної освіти доповнили певною кількістю освітніх заходів: складання схеми-матриці «Еколого-розвивальне середовище у ЗДО» (на прикладі вікової групи за власним вибором); аналіз та оцінка професійних функцій методиста з огляду інтеграції до його діяльності еколого-педагогічної компоненти; розробка і проведення будь-якої форми методичної роботи еколого-педагогічної спрямованості; вивчення перспективного педагогічного досвіду з формування ЕДП дошкільників і створення презентацій.

У контексті організації науково-дослідницької роботи поміж відомих форм спеціально відзначимо мозкові штурми групи викладачів разом зі студентами старших курсів, особливо під час підготовки до першого туру університетської олімпіади та другого Всеукраїнського, до участі у Всеукраїнському конкурсі наукових робіт зі спеціальності «Дошкільна освіта». Загалом вважаємо, що модель індивідуального педагогічного супроводу майбутнього студента (коучинг) упродовж усього терміну навчання (і навчальна, і науково-дослідницька робота, і неформальні стосунки) є досить продуктивною і приносить якнайкращі плоди.

Позааудиторна виховна робота екологічної спрямованості (природоохоронна, просвітницька, художньо-естетична, туристично-краєзнавча, волонтерська і суспільно корисна діяльність, причому поширено її напрями, зміст, форми та способи здійснення) сприяла інтеграції навчальних смислів в особистісно-професійні, підвищенню рівня особистісно-професійних умінь, зокрема проєктивних, креативних, організаційних, удосконаленню комунікаційного досвіду щодо налагодження зв'язків із закладами дошкільної освіти, дитячими будинками, громадськими організаціями, батьківською спільнотою, краєзнавчими музеями (поміж іншими екологічна акція (природоохоронна): «СМІТТЯ.NET»; створення на факультеті артгалереї «Світ природи краю очима художників»; майстер-клас «Як розробити разом з дитиною вімельбух – екокнижку з картинками»; екологічні квести «Природні дива нашого міста (селища)»; добровільна участь у дотриманні

природоохоронного режиму в природно-заповідних зонах – Маяцьке лісництво Слов'янського району, національний парк Святогір'я тощо).

Проведення контрольного етапу дослідження дозволило отримати узагальнену інформацію про результативність авторської системи професійної підготовки майбутніх вихователів до означеного напрямку еколого-педагогічної діяльності. Наводимо дані експериментальної та контрольної груп за всіма критеріями у відповідній таблиці 1.

Таблиця 1.

Результати діагностики рівнів сформованості готовності майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку на контрольному етапі дослідження

Критерій	Рівні розвитку					
	Високий		Середній		Низький	
	ЕГ % (153 особи)	КГ % (148 осіб)	ЕГ % (153 особи)	КГ % (148 осіб)	ЕГ % (153 особи)	КГ % (148 осіб)
Ціннісно-мотиваційний	51,2	20,8	40,2	51,4	8,6	27,8
Інформаційно-знанневий	36,2	16,8	51,0	40,2	12,8	43,0
Діяльнісно-практичний	45,0	25,8	44,5	43,0	10,5	31,2
Рефлексивно-оцінний	38,8	17,5	44,7	44,1	16,5	38,4
Загальні дані	42,8	20,2	45,1	44,7	12,1	35,1

За результатами моніторингу спостерігаємо суттєве зростання показників ЕГ порівняно з показниками КГ. Високий рівень сформованості готовності майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку демонструють 42.8% студентів ЕГ, середній – 45.1%, водночас як низький рівень є незначним – 12.1%. Здобувачі КГ – відповідно 20.2%, 44.7% та 35.1%. Констатуємо, що порівняно з КГ збільшення високого рівня спостерігається на 22.6% у студентів ЕК, низький рівень сформованості готовності, на відміну від КГ, відповідно менше на 23%. Застосовуючи методи статистичного вимірювання (критерій Пірсона, G-критерій, t-критерій Стьюдента), переконалися в тому, що здобувачі контрольної групи залишилися на визначеному в констатувальній частині рівні сформованості готовності до формування екологічно доцільної поведінки дошкільників, разом з тим, з імовірністю 95%, результати здобувачів експериментальної групи є статистично значущими, істотно покращилися після завершення формувального етапу експерименту.

Результати контрольного етапу дали підстави стверджувати, що розроблення й упровадження теоретико-методологічних і практичних засад системи професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку виявилися досить ефективними.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У дисертації представлено теоретичне узагальнення та авторське наукове вирішення проблеми професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку.

1. З позиції філософського, соціологічного, культурологічного, екологічного, психолого-педагогічного підходів і на підставі системно-структурного аналізу базового екологічного тезаурусу екологічно доцільну поведінку особистості як науковий феномен і вихідну категорію для нашого дослідження потрактовано як інтегроване багатовекторне утворення, оптимальне функціонування якого відбувається у цілісному, відносно завершеному системному контексті соціоприродних взаємозв'язків: «мета – мотив (потреба) – ставлення – поведінка (дії та вчинки) – результат». З'ясовано, що доцільність екологічної поведінки є тією функціональною ознакою, що зв'язує воедино її усвідомлену мету, обумовлену позитивною мотивацією, оптимальні засоби її досягнення, позитивний очікуваний результат на користь природного світу і прогнозування наслідків екологічних дій.

2. Встановлено, що сутнісними необхідними і взаємообумовленими характеристиками екологічно доцільної поведінки як однієї з важливих усталених екологічних категорій є такі: інформаційна (когнітивна), ціннісно-мотиваційна та вчинково-діяльнісна (практична) складові.

Виявлено, що базисним психологічним підґрунтям екологічно доцільної поведінки є визначені вченими особистісні утворення дітей дошкільного віку (пізнавальний, мотиваційний, вольовий та етико-моральний концепти). Дошкільний вік схарактеризовано як час сплеску пізнавальної активності та розвитку всіх психічних процесів, формування особистісних механізмів поведінки, закладання первинних основ супідрядності мотивів, перетворення поведінки дитини з ситуативної (імпульсивної) у вольову, засвоєння морально-етичних еталонів.

3. Доведено, що процес формування екологічно доцільної поведінки дитини-дошкільника як актуальний напрям дошкільної освіти і в змістово-цільовому, і в організаційно-практичному аспектах спрямовано на досягнення доступної за віком глибокої інформованості та обізнаності дітей із практичними діями, необхідними для збереження та примноження скарбів і ресурсів природного довкілля, шляхів і засобів їх оптимального збалансованого використання без нанесення шкоди, відпрацювання та закріплення моделей відповідальної та раціональної екологічної поведінки. З'ясовано, що формування екологічно доцільної поведінки в українських та зарубіжних закладах дошкільної освіти відзначається різноманітністю методологічних підходів, напрямів, форм, методів, технологій, способів організації, проникненням ідей сталого розвитку та екологічної етики у цільовий, змістовий та діяльнісний контент, залученням родини та спільноти до процесу виховання у дитини правил та норм дбайливого та відповідального ставлення до природного довкілля.

4. З'ясовано стан розробленості проблеми професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку у педагогічному вишу в українському та зарубіжному науково-практичному доробку.

Проаналізовано теоретико-практичні підходи та їх трансформація у світлі сучасних викликів до професійної підготовки майбутніх вихователів загалом й у напрямку формування готовності до виховання екологічно доцільної поведінки дошкільників, зокрема (цільова, змістова, процесуально-діяльнісна та результативно-оцінна складові) і доведено актуальну й закономірну необхідність осучаснення та оптимізації цього напрямку професійної підготовки у контексті вимог екоцентричної парадигми, ідей освіти для сталого розвитку, освітніх інновацій XXI, потреби виховання екологічно зрілої та відповідальної особистості, починаючи з дошкільної освітньої ланки.

Для забезпечення методологічного синергізму у вивченні сутності досліджуваного явища – професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку як самодостатнього використано системний, синергетичний, особистісно-діяльнісний, аксіологічний, культурологічний, компетентнісний, середовищний і технологічний підходи у їх взаємозв'язку, взаємообумовленості та взаємозалежності.

5. Схарактеризовано готовність майбутніх вихователів як професійно-особистісне цілісне інтегративне новоутворення, що характеризується наявністю сформованих (привласнених) мотиваційно-ціннісних диспозицій, когнітивно-інтелектуальних характеристик, поведінкових патернів і рефлексивно-оцінних дій, які виявляють себе у здатності суб'єкта професійної діяльності до ефективного формування означеного сегменту життєдіяльності дошкільників.

Визначено структурний склад означеного поняття, до якого включено низку необхідних і достатніх компонентів: аксіологічний (ціннісно-мотиваційний критерій), когнітивний (інформаційно-знансвий критерій), поведінковий(діялісно-практичний критерій), особистісний(рефлексивно-оцінний критерій), відповідно схарактеризовано їхні показники та рівні сформованості.

За даними констатувального етапу дослідження на підставі аналізу результатів діагностування здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти виявлено превалювання середнього (достатнього) рівня – 41.5 % здобувачів та низького (елементарного) - 38 % за всіма критеріями (показниками) готовності майбутніх педагогів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку, високий (оптимальний) рівень є незначним і становить лише 20.5 % здобувачів.

6. Обґрунтовано авторську концепцію професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дошкільників, до основних положень якої віднесено такі: в умовах ідеології сталого розвитку невід'ємною компонентою професійної підготовки майбутніх вихователів у педагогічному вишу має бути підготовка студентів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку; професійна підготовка студентів до формування екологічно доцільної поведінки дітей-дошкільників має спиратися на врахування базових і специфічних закономірностей, відповідних дидактичних принципів; розробка адекватного навчально-методичного забезпечення процесу професійної підготовки має здійснюватися за умови інтеграції і тісного переплетіння її мотиваційно-цільового, змістового, діялісно-практичного та оцінно-рефлексивного компонентів; використання інноваційних педагогічних технологій у

професійній підготовці майбутніх вихователів має здійснюватися відповідно до мети, завдань, змісту і результату – забезпечення готовності до формування екологічно доцільної поведінки дошкільників; створення еколого-освітнього середовища має стати організаційно-змістовим чинником реалізації професійної підготовки майбутніх педагогів у досліджуваному напрямку на відповідних етапах навчання; ефективність та результативність системної професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дошкільників має залежати від запровадження низки чітко окреслених педагогічних умов.

7. Розроблено систему професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дошкільників, яку визначено як об'єктивну цілісність пов'язаних і упорядкованих між собою необхідних і достатніх компонентів (блоків), обумовлених метою її функціонування, що реалізується за певних педагогічних умов через розроблений змістовно-технологічний контент і забезпечує прогнозований рівень готовності студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти до формування екологічно доцільної поведінки дітей-дошкільників. У структурі експериментальної системи виокремлено концептуально-цільовий (засадничий), змістово-технологічний (стрижневий) та оцінювально-результативний блоки. Змістово-технологічний блок реалізовано через мотиваційно-орієнтаційний, пізнавально-діяльнісний та екологічно активний етапи.

Визначено та схарактеризовано сутність педагогічних умов, реалізація яких забезпечила досягнення мети професійної підготовки у процесі реалізації системи експериментального навчання: забезпечення усталеної позитивної мотивації майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до професійної діяльності, спрямованої на формування екологічно доцільної поведінки дітей-дошкільників; створення необхідного навчально-методичного забезпечення шляхом удосконалення та реалізації еколого-педагогічного потенціалу циклу фахових освітніх компонентів, модернізації змісту педагогічних практик, запровадження постійно діючого семінару-практикуму «Підготовка майбутніх вихователів до формування ЕДП дітей дошкільного віку»; організація та підтримка синергійного та інноваційного еколого-освітнього середовища; здійснення партнерської взаємодії учасників освітнього процесу на рівні «суб'єкт-суб'єктних» стосунків в означеному сегменті професійної підготовки – «особистість (студент) – докільця – особистість (викладач)»; використання сучасних інноваційних форм, методів і технологій навчання, спрямованих на формування готовності до оволодіння теоретико-практичним досвідом виховання ЕДП дітей.

8. Доведено ефективність розробленої експериментальної системи завдяки наявній позитивній динаміці рівнів готовності майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дошкільників. Кількість майбутніх фахівців, учасників експериментальної групи, що продемонстрували високий (оптимальний) рівень готовності, є більшою на 22.6 % у порівнянні з контрольною групою (відповідно 42.8 % проти 20.2 %), низький (елементарний) рівень сформованості готовності випускників відповідно є меншим на 23 %, ніж у представників контрольної групи (відповідно 12.1 % проти 35.1 %). Загальна позитивна динаміка підтверджується і порівнянням із даними констатувального зрізу: збільшення

високого (оптимального) рівня відбулося на 22.3 %, низький (елементарний) рівень відповідно зменшився на 25.9 %. Приріст на середньому (достатньому) рівні становить 3.6 %. Якісний аналіз результативності запровадження експериментальної системи й статистична обробка даних, їх достовірність підтвердили наявність позитивних зрушень у формуванні готовності до досліджуваного сегменту професійної діяльності наприкінці формувального етапу експерименту.

Результати контрольного етапу педагогічного експерименту дали підстави стверджувати про ефективність розроблених і впроваджених теоретико-методологічних і практичних засад системи професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно-доцільної поведінки дітей дошкільного віку.

Проведене дослідження не претендує на вичерпність. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у пошуку шляхів і засобів формування еколого-педагогічної готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти (здобувачів другого магістерського рівня вищої освіти), до формування екологічно доцільної поведінки дошкільників, формування їхнього екологічно безпечного способу життя, професійно-творчого потенціалу у здійсненні майбутньої педагогічної діяльності із розв'язання проблеми виховання екологічної особистості.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія:

1. Іванчук С. А. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку: монографія. Дніпро : Вид-во ЛІРА, 2022. 466 с.

Коллективні монографії:

2. Іванчук С. А. Бакуменко Т., Яковенко В. Технологія розвитку професійної компетентності вихователів дошкільних закладів засобами тренінгу. *Educational Processes Management: Development in Reform Context: monograph* / Ed. : Olena Tryfonova, Sławomir Śliwa. Opole : The Academy of Management and Administration in Opole, 2021. P. 250–259. URL : https://www.wszia.opole.pl/wp-content/uploads/2020/05/6_2021.pdf

Навчально-методичні посібники:

3. Іванчук С. А. Хрестоматія з освіти для сталого розвитку (для формування екологічно-, економічно- й соціально-доцільної поведінки дітей дошкільного віку): навч.-практ. посіб. для закл. дошк. освіти / уклад. : Сабіна Айдинівна Іванчук, Софія Сергіївна Кочнева. Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2020. 185 с.

4. Іванчук С. А. Основи природознавства з методикою в схемах і таблицях: навч. посіб. / упоряд. Сабіна Айдинівна Іванчук. Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2021. 67 с.

5. Іванчук С. А. Країна сталого розвитку: методичні рекомендації щодо використання коректурних таблиць з освіти для сталого розвитку (для формування екологічно, економічно й соціально доцільної поведінки дітей дошкільного віку). Дніпро : Вид-во ЛІРА, 2022. 222 с., 14 с. іл.

Статті в наукових фахових виданнях України:

6. Іванчук С. А. Сучасні наукові дослідження базових понять екоцентричної парадигми освіти. *Гуманізація навчально-виховного процесу* : зб. наук. пр. Харків : Вид-во НТМТ, 2020. №1 (99). С 159–167.

7. Іванчук С. А. Екологічне виховання дошкільників у контексті його актуальних дефініцій. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. Запоріжжя : КПУ, 2020. Вип. 70, т. 2. С. 54–58.

8. Іванчук С. А. Проблема виховання екологічно доцільної поведінки в чинних програмах дошкільної освіти. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Бердянськ : БДПУ, 2020. Вип. 2. С. 173–182.

9. Іванчук С. А. Поняття екологічно доцільної поведінки у науковому осмисленні. *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжвузів. зб. наук. пр. молодих вчених Дрогоб. держ. пед. ун-ту імені Івана Франка. Дрогобич : Вид. дім «Гельветика», 2021. Вип. 35, т. 3. С.213–218.

10. Іванчук С. А. Сутність поняття екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*: зб. наук. пр. Київ : Вид. дім «Гельветика», 2020. Вип. 78. С. 74–77.

11. Іванчук С. А. Особливості формування екологічно доцільної поведінки у дітей дошкільного віку. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2021. № 1 (339), ч. II. С. 191–200.

12. Іванчук С. А. Синергетичний підхід до процесу професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки у дітей дошкільного віку. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти* : зб. наук. пр. Слов'янськ : ДДПУ, 2021. Вип. 14. (Ч. 1). С. 68–75.

13. Іванчук С. А. Готовність майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки у дітей дошкільного віку як результат фахової підготовки. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика* : зб. наук. пр. Сєверодонецьк, 2021. Вип. № 3 (102). С. 123–135.

14. Іванчук С. А. Закономірності та принципи професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки у дітей дошкільного віку. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи* : зб. наук. пр. Київ : Вид. дім «Гельветика», 2021. Вип. 84, т. 1. С. 76–80.

15. Іванчук С. А. Методологічні підходи до процесу професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки у дітей дошкільного віку. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. Запоріжжя, 2021. № 1 (37). С. 179–185.

16. Іванчук С. А. Еколого-освітнє середовище як чинник ефективності професійної підготовки майбутніх вихователів. *ACTA PAEDAGOGICA VOLYNIENSES*. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Л. Українки, 2022. № 1, т. 1. С. 61–66.

17. Іванчук С. А. Сучасні інноваційні технології як умова професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дошкільників. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти.* : зб. наук. пр. Слов'янськ : ДДПУ, 2022. Вип. 1 (17). С. 53–62.

DOI : <https://doi.org/10.31865/2414-9292.17.2022.259975>

URL : <http://profped.ddpu.edu.ua/article/view/259975>

18. Іванчук С. А. Партнерська взаємодія учасників освітнього процесу як умова професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дошкільників. *Гуманізація навчально-виховного процесу* : зб. наук. пр. Краматорськ : Друкарський дім, 2022. № 1 (101). С. 166–172.

19. Іванчук С. А., Стягунова О.О. Методичний супровід формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку в донецькій області (2015-2021 роки). *Актуальні питання гуманітарних наук*: міжвуз. зб. наук. пр. молодих вчених Дрогоб. держ. пед. ун-ту імені Івана Франка. Дрогобич : Вид. дім «Гельветика», 2022. Вип. 53, т. 1. С. 319–327.

Статті у наукових періодичних виданнях які включені до наукометричних баз Scopus/Web of Science:

20. Ivanchuk S., Voznik A., Dronova O., Girenko N., Arsova D. Preparation of Future Preschool Education Specialists for the Use of Modern Educational Technologies. *International Journal of Higher Education.* 2020. Vol. 9, No. 5.

DOI : <http://www.sciedupress.com/journal/index.php/ijhe/article/view/18000> (Scopus)

21. Іванчук С. А. Особливості розуміння основ культури споживання дітьми старшого дошкільного віку. *Наука і освіта* : наук.-практ. журн. Південноукр. нац. пед. ун-ту імені К. Д. Ушинського. 2017. № 12. С. 31–35.

DOI : <http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/uk/articles/2017-12-doc/2017-12-st4> (Web of Science)

22. Ivanchuk S., Moshura V., Zelenin V. Training future educators to develop ecological knowledge of preschool and school children. *Revista Eduweb.* 2023. 17(2). 126–137.

DOI : <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2023.17.02.11> (Web of Science)

Статті у періодичних виданнях зарубіжних країн:

23. Іванчук С. А. Досвід формування екологічно доцільної поведінки у дітей дошкільного віку в альтернативних зарубіжних системах. *The scientific heritage.* 2021. Vol. 4, No. 60 (60). P. 22–25.

24. Ivanchuk S. Kakhiani Y., Hryboiedova T., Bilychenko H. Preparing student teachers for the formation of socially significant values in preschoolers. *Revista Tempos E Espaços Em Educação.* 2022. Vol. 15(34). e16944.

25. Ivanchuk S., Dronova O., Vozniuk A., Myskova N., Nepomniashcha I., Sych Y. Preparing Future Specialists of Preschool Education for the Development of Conscious Citizenship and Environmental Values of Students. *IJCSNS. International Journal of Computer Science and Network Security.* 2022. Vol. 22, No. 11. P. 279–283.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

26. Іванчук С. А. Особливості формування у дітей старшого дошкільного віку навичок життя, орієнтованих на сталий розвиток. *Психолого-педагогічний і соціальний супровід дитинства в контексті сучасної парадигми освіти*: зб. доп. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Слов'янськ, 23-24 квіт. 2020 р. С. 104-109.

27. Іванчук С. А. Виклики сталого розвитку для дорослих. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2020. №3. С. 4–8.

28. Іванчук С. А. Середовищний підхід до процесу професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки у дітей дошкільного віку. *Молодь і наука: виклики та перспективи*: зб. тез наук. конф. молодих вчених (м. Краматорськ, 16 груд. 2021 р.). Краматорськ : Дон. обл. держ. адмін., Рада молодих вчених при ДОДА, 2021. С.107–109.

29. Іванчук С. А. Культурологічний підхід до процесу професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки у дітей дошкільного віку. *Впровадження сучасних технологій в процесі забезпечення якісної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти*: зб. наук. пр. / за заг. ред. : Л. В. Зданевич, Л. С. Пісоцької, Н. М. Миськової, Л. О. Онофрійчук. Хмельницький : ХГПА, 2021. С.124–128.

30. Іванчук С. А. Спостерігай і відтвори: як з підручних матеріалів виготовити сонечко, бабку та інших комах. *Методична скарбничка вихователя*. 2022. № 7. лип. URL : <https://evykhovatel.m CFR.ua/977692>

31. Іванчук С. А. Технологічний підхід до процесу професійної підготовки майбутніх вихователів щодо формування екологічно доцільної поведінки у дітей дошкільного віку. *Наука як універсальний інструмент розвитку* : зб. тез наук. конф. молодих вчених (м. Краматорськ, 23 груд. 2022 р.). Краматорськ : Дон. обл. держ. адмін., Рада молодих вчених при ДОДА, 2022. С. 44–47.

АНОТАЦІЇ

Іванчук С.А. Теорія та практика професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальностями 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти; 13.00.08 – дошкільна педагогіка. – Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет». – Дніпро, 2023.

У дисертації представлено результати теоретичного узагальнення та авторського наукового вирішення проблеми професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку, що полягає у розробці, обґрунтуванні й експериментальній перевірці в освітньому процесі вищу ефективності системи професійної підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти до означеного сегменту професійної діяльності. Надано трактування основним дефініціям дослідження; систематизовано та проаналізовано джерельну базу вітчизняних та зарубіжних дослідників.

Встановлено, що за сферами вияву екологічно доцільна поведінка становить інтегральну єдність трьох концептів: внутрішнього, яке детермінує змістово-сміслову наповнення двох наступних концептів; зовнішнього та діяльнісного.

Здійснено дослідження проблеми професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку у педагогічному закладі вищої освіти в українському та зарубіжному науково-практичному доробку за відповідним алгоритмом (цільова, змістова, процесуально-діяльнісна та результативно-оцінна складові).

Досліджено відповідні методологічні підходи (системний, синергетичний, особистісно-діяльнісний, аксіологічний, культурологічний, компетентнісний, середовищний і технологічний); принципи (загальнопедагогічні – цілеспрямованості, гуманізації, екологізації, системності, науковості, безперервності, інтегративності, варіативності та гнучкості, інноваційності, принцип практичного спрямування; специфічні – принцип етичної та естетично-емоційної вимірності, діалогізації освітньої взаємодії, урахування краєзнавчого та регіонального компонентів, принцип спрямування від професійних очікувань до успіхів і досягнень усіх майбутніх фахівців дошкільної освіти в окресленому аспекті еколого-педагогічної діяльності) та методи навчання (діалогового, проєктного, інтерактивного, емапуермент-педагогіки): діалог, дискусія, проєктування, презентації, «круглий стіл», інтерактивні вправи, «ажурна пилка», «мозковий штурм», есе, педагогічні ситуації, навчально-дослідницькі і творчі завдання, наочно-практичні методи (розробка екобуків, екологічних прописів, екоінфобуклетів, вімельбух тощо). Визначено та схарактеризовано сутність педагогічних умов професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку.

Змодельовано систему професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку, що складається з відповідних блоків (концептуально-цільовий, змістово-технологічний

(мотиваційно-орієнтаційний, пізнавально-діяльнісний та екологічно активний етап), оцінювально-результативний), компонентів (аксіологічний, когнітивний, поведінковий, особистісний) та критеріях (ціннісно-мотиваційний, інформаційно-знаннєвий, діяльнісно-практичний, рефлексивно-оцінний).

Схарактеризовано перспективні напрями для формування екологічно доцільної поведінки дошкільників здобувачів рівня вищої освіти магістр, формування їхнього екологічно безпечного способу життя, професійно-творчого потенціалу у здійсненні майбутньої педагогічної діяльності з розв'язання проблеми виховання екологічної особистості.

Ключові слова: екоцентрична парадигма, сталий розвиток суспільства, екологічна освіта, екологічно доцільна поведінка, екологічно доцільна поведінка дітей дошкільного віку, готовність до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку, професійна підготовка майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку, система професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку.

Ivanchuk S. A. Theory and practice of vocational training of future educators for the formation of ecologically appropriate behaviour of children of the preschool age. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The thesis for the scientific degree of Doctor of Pedagogical Sciences in Specialities 13.00.04 – Theory and Teaching Methods of Vocational Education; 13.00.08 – Preschool Pedagogics. – State Higher Educational Institution “Donbas State Pedagogical University”. – Dnipro, 2023.

The thesis presents the results of a theoretical generalization and the author's scientific solution to the problem of vocational training of future educators for the formation of ecologically appropriate behaviour of children of the preschool age, which consists of the development, substantiation, and experimental verification of the efficiency of the system of vocational training of applicants of the first (Bachelor's) level of higher education to the specified segment of professional activity in the educational process of the institution of higher education. The interpretation of the main definitions of the research study is given; the source base of domestic and foreign researchers is systematized and analysed.

It has been established that according to the spheres of manifestation, ecologically appropriate behaviour constitutes an integral unity of three concepts: the internal one, which determines the content-meaning of the following two concepts; the external and operational ones.

The study of the problem of vocational training of future educators for the formation of ecologically appropriate behaviour of children of the preschool age in a pedagogical institution of higher education in Ukrainian and foreign scientific and practical development has been carried out according to the appropriate algorithm (target, content, process-activity, and result-evaluation components).

The corresponding methodological approaches (systemic, synergetic, personal-activity, axiological, culturological, competence-based, environmental and technological) have been studied; the principles (general pedagogical – of purposefulness, humanization,

ecologization, consistency, scientific character, continuity, integrativity, variability and flexibility, innovation, the principle of practical sense; the specific principles – the principle of ethical and aesthetic-emotional measurability, the dialogization of educational interaction, taking into account local history and regional components, the principle of directing from vocational expectations to the successes and achievements of all future specialists in preschool education in the designated aspect of ecological and pedagogical activities) and teaching methods (dialogue, project, interactive, empowerment pedagogy): dialogue, discussion, designing, presentation, “round table”, interactive exercises, “openwork saw”, “brainstorming”, essay, pedagogical situations, educational-research and creative tasks, visual and practical methods (development of ecobooks, ecological copybooks, ecoinfobooklets, wimmelbooks, etc.). The essence of the pedagogical conditions of vocational training of future educators for the formation of ecologically appropriate behaviour of children of the preschool age is defined and characterized.

The system of vocational training of future educators for the formation of ecologically appropriate behaviour of children of the preschool age, consisting of the appropriate blocks (conceptual-target, content-technological (motivational-orientational, cognitive-active and ecologically active stage), evaluation-resultative)), components (axiological, cognitive, behavioural, personality) and criteria (value-motivational, informational-knowledge, activity-practical, reflective-evaluative).

The prospective directions for the formation of ecologically appropriate behaviour of children of the preschool age of applicants for the second (Master’s) level of higher education, the formation of their ecologically safe lifestyle, professional and creative potential in the implementation of future pedagogical activities to solve the problem of educating an ecological personality are characterized.

Keywords: ecocentric paradigm, sustainable development of society, ecological education, ecologically appropriate behaviour, ecologically appropriate behaviour of children of preschool age, readiness for the formation of ecologically appropriate behaviour of children of preschool age, vocational training of future educators for the formation of ecologically appropriate behaviour of children of preschool age, system of vocational training of future educators to formation of ecologically appropriate behaviour of children of preschool age.